

A CSONGRÁD MEGYEI FÉNYKÉPÉSZET KEZDETEI (1859—1879)

T. KNOTIK MÁRTA

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

ÁLLANDÓ JELLEGŰ FÉNYKÉPÉSZET

Több, mint százhusz esztendeje 1859-ben a következő hír jelent meg a Szegedi Híradó 21-ik számában¹: „Debrecenyi Ignác fényképész hazánk fia, ki e művészetet a legújabb módszer szerént és a legtökéletesebben kezeli, Északamerikából hazaérkezett ... az arcképeket nem csak jól és tökéletesen hanem még hozzá olcsón veszi le. Lakása Radisics házban a kegyesrendiek átellenében” van.

A Csongrád megyei fényképészet történetének témájához tulajdonképpen kényszerűségből fogtam hozzá. Az elmúlt évtizedben a szegedi öltözködés feldolgozásához családi fényképeket gyűjtöttem. Pár éve az új Magyarország Néprajza „Viselet” fejezetéhez, Fél Edit kérésére a gyűjtést kiterjesztettem egész Csongrád megyére. A fényképek adatait szolgáltató emlékezet finomításához, esetleges ellenőrzéséhez, de főleg az adat nélküli fényképek datálásához a felvételeket készítő fényképészek működési ideje kitűnő támpontnak bizonyult. Erre vonatkozólag azonban Szakács Margit 1974-ben megjelent, az általa ismert versok alapján összeállított közlésén² kívül más irodalmat sajnos nem találtam.

Első lépésként a megyei lehetőségeken túl a budapesti fényképgyűjtemények anyagát néztem át és azt tapasztaltam, hogy a Tornyai János Múzeum Plohn gyűjteményén³, a Néprajzi Múzeum Keglovich gyűjteményén kívül az általam név szerint keresett fényképezők, még az oly gazdag fényképanyagban is, mint a Munkásmozgalmi Múzeumé és a Fotóművészek Szövetségéé, mindössze pár darabbal vannak képviselve. Több mint ezer darabos gyűjtésemet a Csongrád megyei és budapesti gyűjtemények fényképeivel kiegészítve cégjelzéseik, versoik alapján kezdtem meg az első két évtized fényképészeire vonatkozó adatok felkutatását az újságokban és a levéltári anyagban. Az 1859—79-ig fellelhető megyei hírlapok⁴ „helybeli újdonságok” rovatában és a „hírdetésekből” szépen nyomon követhető fényképészeink munkássága. Hasonlóan bővítették adatainkat a levéltárak tanácsi jegyzőkönyvei⁵. A műtermek pontos helyének megtalálásához Szegeden az árvíz után készült „Építési Törzskönyv” kötetei⁶ szolgáltak alapul. Ezek megőrkítették az árvíz előtti épületek alaprajzát, a ház magasságát, esetleg rendeltetését, tulajdonosát az új utca-házszámolás szerint. Más városokban a tanácsi jegyzőkönyvek és az irodalom összevetésével

¹ Szegedi Híradó (továbbiakban SZH) első évfolyam, 1859.

² Szakács M., A fénykép meghatározásának néhány módszertani problémája. Bp. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeumok Közleményei 1974/2. 3—37. — Ezen a helyen mondok köszönetet Szakács Margitnak, cikkem lektorának munkájáért és segítségéért.

³ Dömötör J., A Plohn gyűjtemény MFMÉ. 1968. 165.

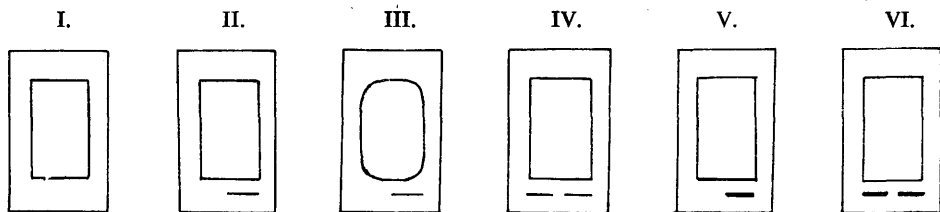
⁴ Kárász J., A csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1843—1970. Szeged. 1974. A Somogyi Könyvtár kiadványa.

⁵ Szeged, Szentés, Hódmezővásárhely, Makó, Csongrád Levéltárainak tanácsi jegyzőkönyvei, összeírások, térképek stb.

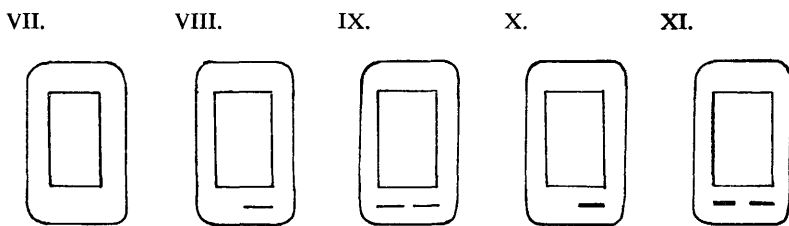
⁶ Szeged város mérnöki hivatalának iratai, Építési Törzskönyv (továbbiakban ÉT) A—Z-ig kötetei.

jutottunk eredményre. S mivel a vizsgált korból szinte sehoh sem találtunk térképet, ezért általában egy korábbi és egy későbbi térkép egymásra vetítésével dolgoztunk⁷.

A felkutatott fényképek legnagyobb része a családok tiszteletreméltó ragaszkodása folytán sajnos nem kerülhetett a múzeum gyűjteményébe. A róluk készült reprodukciókat⁸ azonban negatívtárunkban őrizzuk, ezekre a negatív leltáriszámokra szögletes-zárójelben hivatkozunk. A vizsgált időszak fényképei zömmel látogatójegy formában készültek. Felvételük időpontjára nemcsak versok, de előlapjaik is jellemzők. (L. alant I—XVII. típus.) Divatjuk gyors változását a versok alapján időrendbe sorakoztatott képekről olvashattuk le. Az előlapok segítségével még tovább finomíthattuk datálásunkat.

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Debrecenyi
Bietler	Landau	Landau	Bietler
.....
.....
Zóó	Herzl	Herzl	Herzl	Lauscher
Plohn	Plohn
.....

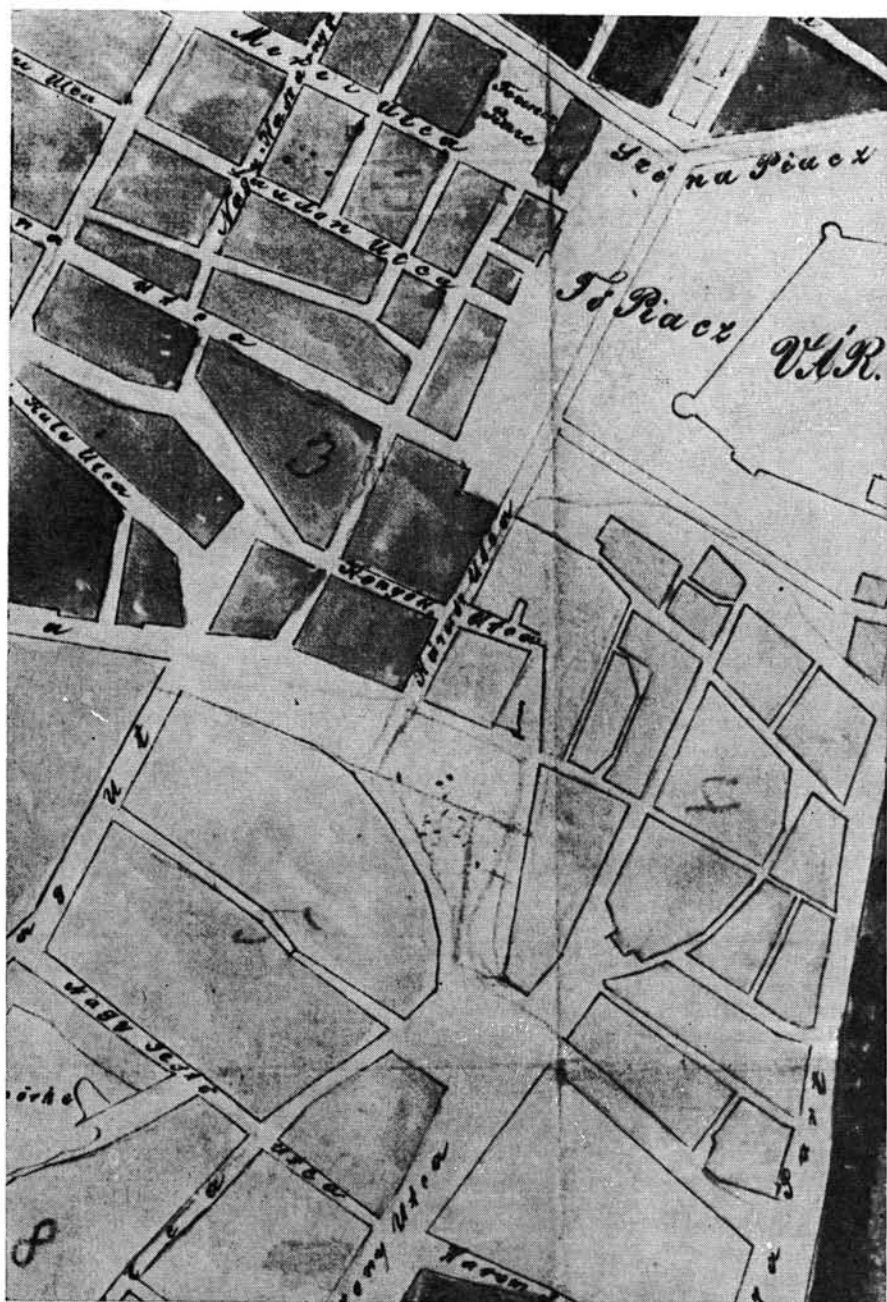

VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
.....
.....	Bietler	Bietler
.....	Letzter	Letzter
.....	Finali
.....	Herzl	Herzl
.....
Plohn	Plohn

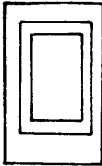
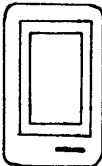
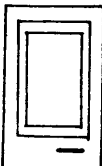
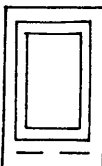
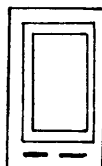
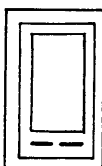
⁷ A térképeket és rajzokat *Fári Irén* (Szeged, Múzeum) másolta.

⁸ A képek zöme *Toppantóné Nagy Czirok Anikó* (Szeged, MFM) reprodukciója. Az 52. kép *Dudás Lajos* (Csongrád), a 66. kép *Flesch Bálint* (Budapest) reprodukciója.

1—2. kép

XII.	XIII.	XIV.	XV.	XVI.	XVII.
					
.....
.....	Letzter	Letzter	Letzter	Bietler Letzter
Lauscher	Lauscher	Lauscher
.....	Plohn	Plohn	Plohn

Szeged

A megyében elsőnek Szegeden, 1859-től működött fényképész, országos viszonylatban is az elsőik között. Szakács Margit kimutatása szerint ekkor Budán és Pesten öt, vidéken (Debrecenben) egy mester dolgozott. Kutatásunk alapja az 1859-ben indult Szegedi Híradó, melynek hiánytalan 20 évfolyamát a Somogyi Könyvtár őrzi.

Debrecenyi Ignác fényképíró (1859—1863)

Az első szegedi fényképíró jelzésével egyetlen fénykép maradt ránk dr. Csongor Győző családi albumában. Debrecenyi Ignác, ahogy már a bevezető idézetben olvashattuk 1859-ben kezdte meg működését Szegeden. Műterme, ill. lakása a „kegyesrendiek” utca⁹ 373 számú Radisics házban volt, a „kegyesrendiek háza átellenében.”

Ez a ház két szegedi térkép¹⁰ egymásra vetítésével (1—2. kép), egy „víz utáni” utca-házzsámos térkép felhasználásával¹¹ és adataik egybevetésével valószínűleg megegyezett a Révai utca 18. sz. házzal, mely az Építési Törzskönyv felvételekor Firigyházi Jánosné Radisics Anna tulajdona¹² volt.

Debrecenyi „arcképeket a kívánt nagyságban, a legújabb modorban¹³ és a leg-tökéletesebben készít. Családok kívánságára lakásukban, betegek és holtak arcképeit is leveszi”, hirdeti magáról az első évben.

Úgy látszik ő sem lehetett próféta saját városában, mert 1861-ben még az újság is felpanaszolja, hogy Debrecenyi Ignác a megbízásokat inkább idegenektől (vidékiek) kapja, míg a helyiektől alig-alig¹⁴. A szegediek inkább a Pestről, sőt Amerikából itt-járt fényképezőket részesítették előnyben.

⁹ SZH 1859. 24. sz. Ugyanezt az utcát „szerb tanoda-sor”-nak is írja (SZH 1861. 94. sz.). Lásd Péter L., Szeged utcanevei Szeged. 1974. 303.

¹⁰ „Sz Kir: Szeged Városának Helyzetterve Szegeden 1869 Octob 15 másolta Lázár János s. mérnök” T: 24. és „Szeged Szab. Kir. Városának átnézeti vázlatrajza másolva és kiegészítve. A királyi bizottság Műszaki osztálya által Szegeden, 1879 évi július havában” Oltvai Ferenc (Szeged) tulajdona.

¹¹ „Szeged szabad királyi város térképe az utcák, egyes telkek és a házzsámok föltüntetésével a királyi bizottság műszaki osztályának eredet fölvételei alapján. Kiadja Traub B. és Társa Szegeden” 24/1896.

¹² Ét: O-Sz 1411. A műtermek helyét a térképeken a ház fekete tömbjével jelöljük, az ideiglenes műtermekét fekete ponttal. A kirakatok jele: üres kör.

¹³ Tömösváry L., [okleveles gyógyszerész], Magyar fényképész kézikönyv Pest. 1863. és *Kreisheim Gy.*, Régi magyar fényképezés Bp. 1941.

¹⁴ SZH 1861. 94. sz.

Debrecenyi ezt a helyzetet eleinte vidéki körúttal próbálta ellensúlyozni, majd olcsó áraival. 1863-ban bejelenté¹⁵, hogy állandóan helyben marad, s árait leszállítja. Ezért a „jelenleg divatozó papiros, úgynevezett vizit-kártya alakú arcások 12 példányát 4 forintért” készíti. Csak a jól sikerült felvételekért fogad el pénzt, melyeket napfölkeltétől 10 óráig és délután 5—7 óráig vesz fel, borús időben pedig egész nap.

Egyetlen fényképfelvétele maradt ránk, ez a kép Debrecenyi Ignácot, a fényképírót ábrázolja fiatal korában, íróasztal mellett ülve (3. kép). Erről a felvételtől valamelyes képet nyerhetünk műtermének berendezéséről,¹⁶ e jellegzetes bútordarabok felbukkanása más fényképeken meghatározó lehet. Nevéből és lakcíméből álló cégjelzésének ovális bélyegzőnyomata a kép hátán maradt meg. (4. kép).

3. kép

4. kép

6. kép

5. kép

¹⁵ SZH 1863. 29, 32. sz.

¹⁶ Ugyanez a berendezés látható a J. P. M. egyik jelzetlen képén (1095. album, 507. kép). L. még B. Horváth Cs., Adatok a pécsi fényképezés kezdeteihez. J. P. M. 1977. 217—235.

A következő, 1864-es évtől többé nem hallunk Debrecenyi Ignác fényképészről. Valószínűleg nem bírt lépést tartani az időközben megnyíló üvegműtermek (Landau, Bietler) vagyoniilag megalapozottabb és nyilván tehetségesebb fényképészeivel.

Feltehetően ő az a Debrecenyi Ignác, aki 1868-ban az egyik külterületi kézbesítői állomást elnyeri. A hivattallal évi 350 forint fizetés és 150 forint lótartási illetmény jár¹⁷, ami szerény, de biztos jövedelemnek számított. 1913-ban, 93 éves korában halt meg¹⁸. A Szegedi Napló, méltatásával kapcsolatban megemlíti, hogy Amerikában fényképészetből élt, de szegedi működéséről nem ír¹⁹. Halálhíret országos lap, az Érdekes Újság is közli fényképével együtt (5—6. kép).

Fényképe:

Egyszerű előlappal, látogatójegy formátumban maradt ránk.

I. Debrecenyi Ignác, ülő, egész, (3. kép)

I. cégj. a, (Móra F. Múz. 80. 2. 3) [30895]

Landau Alajos akadémiai festő és fényképíró (1862—1870)

„Városunkban az eddig nélkülözött állandó fényképészeti üvegműtermet”
Landau Alajos 1862 november 1-én nyitotta meg²⁰.

Landau, 1833-ban Pesten született, a művészet alapjait apjánál, Landau Lénárt-nál szívtá magába, majd tanulmányait a bécsi akadémián folytatta²¹. 1859-ben Szegedre költözött, ahol a reáltanoda tanáraként rajzot és szépírást tanított. Az 1862-es szünet alatt elsajátította a fényképészetet és ezidőtájt minden szabadidejét annak tökéletesítésére szentelte. Novemberben már meg is nyitotta műtermét a „búzatéren Korda—Dáni-házban”. 1866 januárjában új műtermet létesített a „palánk szentháromság utca 873 sz.” alatt. Majd egyre többet hallat magáról, mint tanárról: rajzból és festészetből magánórákat ad. „A díszítményi rajz elemei” címmel 3 füzetet jelenik meg. Végül is a város kedvelt fényképésze 1870 május 15-én, „halmozott teendőire” hivatkozva a fényképészetből visszavonul, ezután csak a rajztanításnak él. Két év múlva 1872-ben a pesti főreáltanoda kinevezi tanárának²². 1884-ben halt meg. Landau Alajosról fénykép nem maradt ránk, önarcképéről is csak feljegyzésből tudunk. A festmény felbukkanása még remélhető²³.

Fényképészete: Noha nem tudjuk hol és kitől tanult²⁴ Landau, de a mesterség terén elért haladásáról annál többet olvashatunk a korabeli újságban. Felvételeit kezdettől fogva az időjárástól függetlenül készíti. 1863 tavaszán már hírül adják, hogy műtermében több szegedi „jelesen sikerült arcképe” látható. Ekkor kifogásolják ugyan képeinek sötét tónusát, de a nyári híradás már azt állítja, hogy fényképei vete-kedni kezdenek a legjobb pesti fényképészek műveivel. Ugyanekkor, valószínűleg Bietler épülő műtermére és Debrecenyi árszállítására való tekintettel a következő

¹⁷ Tanácsi jegyzőkönyv 1868/3320, 3344 sz.

¹⁸ Szegedi Napló 1913 dec. 16. 7.

¹⁹ Mint ahogy *Lugosi Döme* sem ír erről „Szeged hős fiai az USA szabadságharcában” c. könyvében (1939), pedig egy egész fejezetet szentel Debrecenyi Ignácnak. A hirtelen természetű Debrecenyi kalandos életrajzába azonban sok minden belefért, ezek tisztázása viszont nem a mi feladatunk.

²⁰ SZH 1862. 82, 93. sz.

²¹ *Szelesi Z.*, Szeged képzőművészete. MFMÉ 1972—73/2. 33. és *Éber L.*, Művészeti Lexikon Bp. 1935.

²² „1871 V. 29-én, mint inas felvétetett a szegedi „Árpád a testvériséghez” nevezetű szabadkőműves páholyba, ahol legényfokot nyert az év VI. 29-én, majd mester fokra emelték. Könyvtáros-levéltáros tisztséget viselt. 1872-ben IX. 27-én bejelentette, hogy Pestre távozik, fedezést kért 1873 X. 17-én, majd 1877 II. 16-án fedezést nyert, súlyos és hosszas betegsége miatt”. (Az Árpád páholy egykori jegyzőkönyvei dr. Csongor Győző birtokában.)

²³ *Szelesi Z.*, i. m. 33. 50. jegyzet. *Czögler Kálmán* „Landau-hagyaték” jegyzékét lásd a Móra Ferenc Múzeum képzőművészeti gyűjteményében. A jegyzék 26. sz. tétele: Landau Alajos halász-kosztümös önarcképe, eredeti, olaj, 1860—67-ből.

²⁴ SZH 1862. 82. sz.

arájánlatot teszi közzé. A régi modor szerint készült vizitkártyából 12 darabot 5 forintért, míg az „új modorú, úgynevezett porcellán-fényképekből” 9 forintért 12 darabot ad. „A porcellán fényképeket az országosan ismert modor szerint készíti, igen finomak és fényüket nem veszítik el²⁵. Landaut, mint folytonosan bűvárkodó fényképész tartják számon a városban.

. kép

1864 tavaszán hallunk először szabadban készült fényképéről (7. kép). A nyári szünidők alatt állandóan továbbképezi magát, ez évben Bécsben és Pesten a legelső műtermeket látogatta meg. Útjáról nemcsak tapasztalatokat, de új gépeket és eszközöket is hoz magával, hogy a város közönségének igényeit minél jobban kielégíthesse²⁶.

1865-ben adja hírül a Szegedi Híradó, hogy „Bécsben új látogató jegyek jöttek divatba, melyek az illető fényképével vannak ellátva” és mindjárt hozzáteszi, hogy ilyeneket már Landau is készít, „melyekhez a könyomat Burger Zsigmond nyomdájából került ki”²⁷. A város legkeresettebb műtermének tulajdonosa ez év nyarán már arról gondoskodik, hogy fényírdáját megnagyobbítva a munkaerőt is szaporítsa. Az új műterem nagyság, berendezés és felszerelés tekintetében is több lehetőséget nyújt a szakma fejlesztésére. Itt már életnagyságú képek is készülhetnek. Ezenkívül „éléthű fekete és színezett arcképek, chromotyp- s porcellán-arcképek ... levélpapírok s minden nemű medaillonok” sőt „olaj festmények, rajzok, okiratok, térképek fényképészet újtjáni másolatai, stereoscop-, arc- és tájképek”²⁸.

²⁵ SZH 1863. 21, 48, 55. sz.

²⁶ SZH 1864. 71. sz.

²⁷ SZH 1865. 36. sz.

²⁸ SZH 1866. 3. sz.

1866 tavaszán hallunk először arról, hogy a tanács is igénybeveszi fényképeszeti tudását, egy férfi hullát fényképeztetnek vele. Ezzel, a külföldön már alkalmazott módszer, az áldozat lefényképezése, városunkban is gyakorlattá válik.²⁹ Ekkortájt készített másolatot a „Deák album”-ról a Szegedi Kaszinó számára. A fényképezés terén tett haladásának remek példajaként újságolják ez év karácsonyán, hogy az „iskola utcában” felállított kirakatban csodálható egy hölgyet életnagyságban ábrázoló, tökéletesen sikerült fényképe³⁰.

1867 őszén a tanács egy másjellegű témában foglalkoztatja, vitás építkezési ügy kapcsán az Oskola utca elején álló Szávits-féle házat fényképeztetik le vele (8. kép).

8. kép

A helytörténetileg is igen becses kép (19×25 cm) az Oskola utca páratlan oldalán álló (1—7. szám) Lemle—Szávits—Mozgay—Bozsics házakat örökíti meg. A kép a Szávits testvérek, István és György házának átalakítási terveire (9. kép) csatolva maradt meg³¹. Az irathoz mellékelt helyzetrajz (10. kép), egy 1887-es helyzetrajz³² (11. kép) és irataik összevetéséből tudjuk, hogy a Szávits fűszerkereskedők háza helyén álló mai épület (Oskola u. 3.) 1938-ban épült. Lemle Miklós kalapos

²⁹ SZH 1866. 10. sz. és Tanácsi jegyzőkönyv 1866/616. A kép két példányáért „o. e. 10 frtot” fizetett a tanács.

³⁰ SZH 1866. 59, 103. sz.

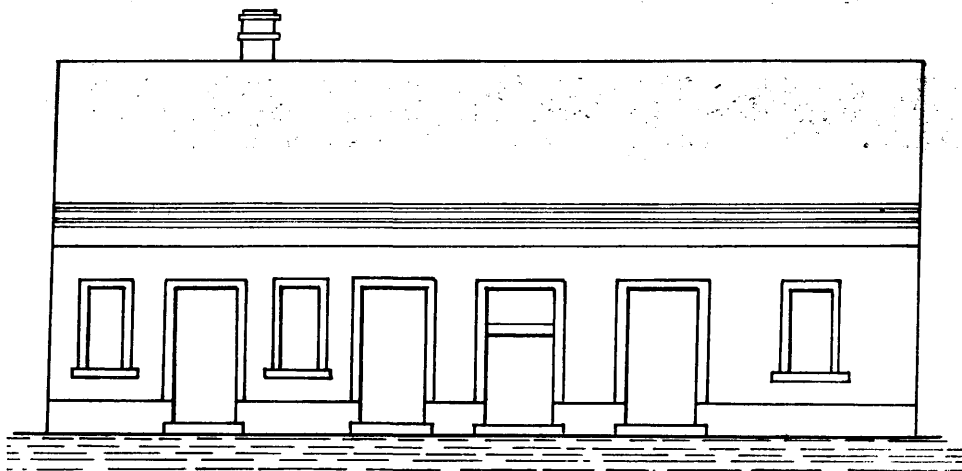
³¹ Lásd Tanácsi jegyzőkönyv 1867/6517, Tanácsi iratok 1869/5847 és Szépitő bizottmányi iratok 1867/10, 1869/11, 28, 46, 59, 1870/63.

³² Szépitő bizottmányi iratok 1861/24 és 1887/11006. ÉT: D-K 783-85.

csöppnyi házából³³, az utcából és a képen nem látható, 1861-ben Hoffer Károly által bővített³⁴, a „vizkor” még meglévő egy emeletes épület helyének egy részéből lett a mai Oskola u. 1. számú ház. Mozgay Károly szabónak³⁵ a képen is látható háza ma is áll (Oskola u. 5.), úgyszintén Bozsics János németszücs háza (Oskola u. 7.): a képen jobbra csak a tűzfala látszik. Ez utóbbit 1861-ben Arleth Ferenc tervezte³⁶, tervrajzának másolatát a 12. képen közöljük. A ma is álló épület megérdemelné, hogy homlokzatát a tervrajz szerint felújítsák.

Műterme változatlanul a legkeresettebb a városban, mégis rendszeres újsághirdetésén kívül többet hallunk rajztanári eredményeiről, mint fényképészetről. 1869-ben hirdetései is ritkulnak, 1870-ben elmaradnak, május 15-én már be is jelenti, hogy fényképészete megszűnt³⁷.

Műterme: Az első a „Búza piac Dáni—Korda” házban³⁸ 1862—65-ig működött. Az „e célra épült jeles gépekkel s készletekkel ellátott fotografiai üvegműtermében ... a legsikerültebb képeket képes előállítani”. Ez a fényirda reggel 10-től délután 2-ig áll a közönség rendelkezésére. Itt készült képeiről jól leolvasható a műterem berendezése, mely segítségünkre lehet cégjelzés nélküli fényképeinek felismerésében. Legjellegzetesebb egyetlen, nagyméretű szőnyege, melynek virágmotívumait kettős sávok fogják geometriai rendbe. A háttér legtöbbször, semleges, oldalt drapériával, de megjelenik a festői háttér is. Jellegetes a csipőig érő faburkolat profilált betétekkel, másutt az ívelten áttört rácsozat. Asztalai közül különösen szembetűnő a vaskos-csavartlábú-szögletes forma. Kerek asztala barokkos faragású, három lábon nyugvó. A két párnázott szék is barokkos formát mutat: egyik csíkos huzatú, a másik bőr vagy bár-

9. kép

³³ Lemle Miklós 1862 végén költözik az „iskola-utca éjszaki sarkára, az előbb „Széchenyihez” címzett helyiségbe”. A Széchenyi Istvánhoz címzett divatáru kereskedést Zemplényi Antal 1860-ban nyitotta meg a „tanoda és kigyó u. sarkán”. SZH 1862. 98. sz, 1860. 56. sz.

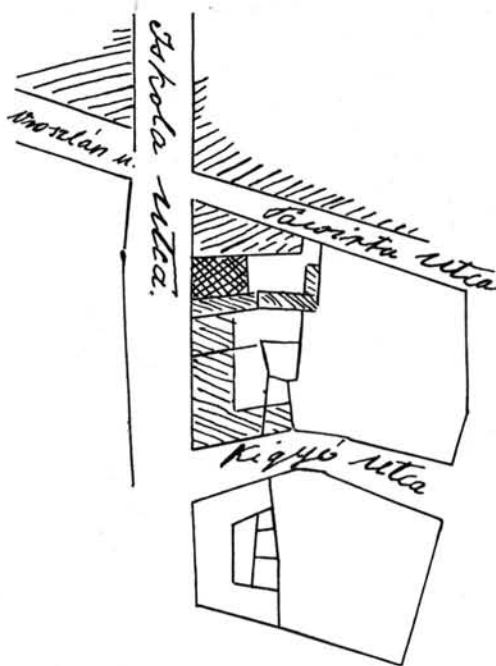
³⁴ Szépítő bizottmányi iratok 1861/29, Egresi Péter számára épült. A Letzter I. sorozat Palánk című (6.) képén látható, balról a második ház.

³⁵ Mozgay Károly férfiruha készítő üzletét az „oroszlán-kávéház átellenében” lévő saját házában 1861-ben nyitotta meg. Ebből feltételezzük, hogy a Bozsics-házzal egy időben épült. SZH 1861. 37. sz.

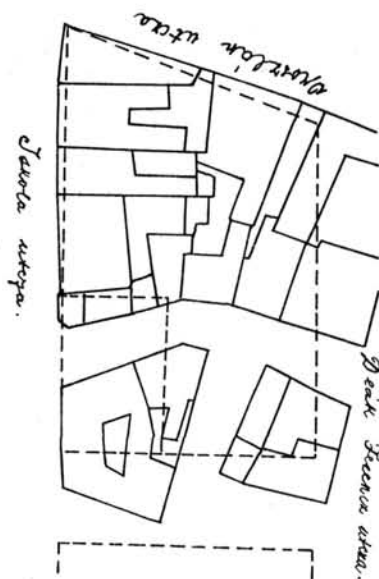
³⁶ Szépítő bizottmányi iratok 1861/74.

³⁷ SZH 1870. 58. sz.

³⁸ Ma Dáni u. 1. ÉT: A-D 364; *Bálint S.*, Szeged Városa. Bp. 1959. 80. 60. kép; *Török L.*, A szegedi eklektika. MFMÉ 1964/65, 232 és 231. 1. kép.

10. kép

11. kép

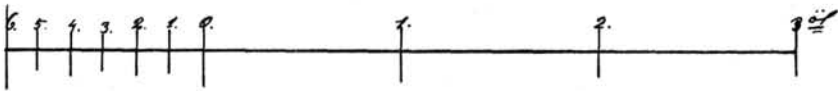
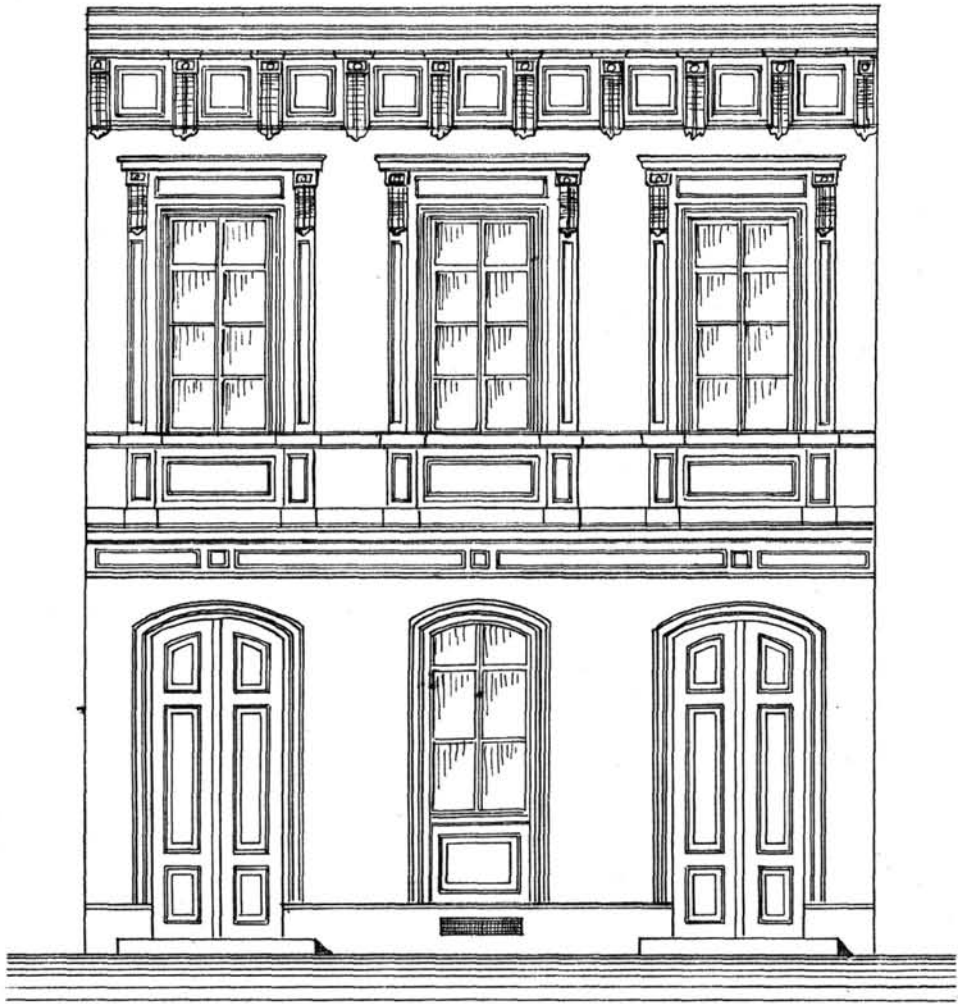
sony bevonatú lehetett, paplanvarrással kárpitozva. A hölgyeket szívesen állítja az ívelt pálcákkal díszített négyzetes-oszlopszerű posztamens mellé. Kerek virágállványa is jellegzetes tagolású, talpas virágtartó edénye szintén egyedi formákat őriz. Ezt a jól felszerelt fényírdát az eltelt négy év alatt kinövi, szűknek-kicsinek bizonyul.

Feltűnő, hogy a „Dáni—Korda”-házban készült fényképek nőalakjai mind a biedermeier ruha kerek formáját viselik. Mintha csak divat váltást jelentene az 1866-os esztendő. A férfiak hosszú aljú, zsinóros kabátot, és pelőcés nadrágot hordanak.

Második műterme Rohrbach Antal gyógyszerész „palánk szentháromság utca 873. sz.” alatti házában³⁹ 1866—1870-ig működött. Négy-ötezer pengő költségen egyedül e célra építette ki. Az udvart park csinosítja: a fényképészet „a tiszta udvar hátsó részét foglalja el, s oly nagy, hogy bármelyik pestivel versenyezhet. Szép váróteremmel, igen nagy, üveggel fedett fölveteli teremmel s több dolgozó szobával, másoló és festő szobával” rendelkezik⁴⁰. Berendezése egy újabb, s talán még egyedibb szőnyeg. Semleges vagy festői háttér, időnként alsó falburkolattal. Megtaláljuk az előző műterem kerek asztalát és csíkos huzatú székét, posztamensét. Feltűnik egy újabb hajlított-nádazott tonettszék, fehér szőgekkel kivert kárpitú fotel és egy kecsesebb formájú virágtartó edény, tükrös asztalka.

³⁹ Reizner J., Szeged története III. 212. A házat 1865-ben özv Takácsné Szerdahelyi Viktóriától vásárolta meg Rohrbach Antal, aki 1877-ben Pestre költözött. 78-ban Rohrbach Mária a háztulajdonos, 79-ben felsorolják a víz által elpusztult házak között. Kimutatás az árvíz által károsult lakosoknak...” Pontos helyét a Szépitő bizottmányi iratok 1868/23. helyzetrajzának segítségével tudtuk meghatározni. ÉT: Sz-Z 1667. Szent Háromság u. 9.

⁴⁰ SZH 1865. 92. sz., 1866. 1. sz. Ennek ellenére Rohrbach Antal (42), aki mint vegyészethez értő maga is foglalkozott a fényképészettel, nehezen kap rá bérlőt Landau után (Finali és Társ.).

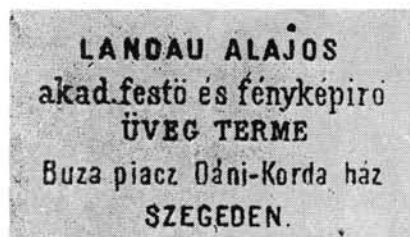
Adelb. Ferencz

12. kép

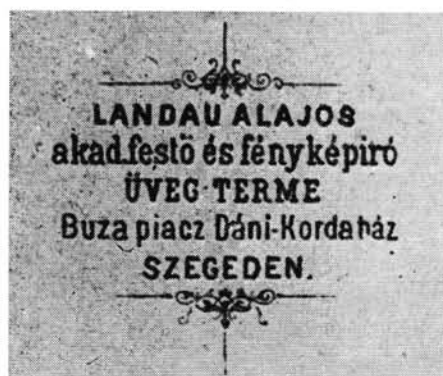
Ezeken a képeken a nőket túlnyomórészt tojásdad aljú krinolinban látjuk, a férfiakon pedig megjelennek a más formájú és különböző anyagú kabátok.

Kirakat: Az Oskola utcában egy, valószínűleg ideiglenesen felállított kirakataról tudunk, 1866-ban itt csodálhatták meg életnagyságú női portréját.

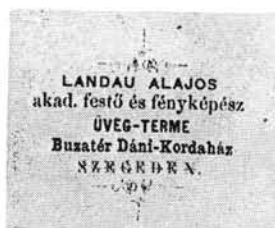
Cégjelzés: A Dáni—Korda-ház műtermében 1862—65-ig háromféle versot használ (13—15. kép), melyeket a képjegyzékben *a*, *b*, *c*, betűkkel jelölünk⁴¹. Szentháromság utcai műterméből 1866—70-ig kétféle cégjelzését ismerjük (17—18. kép), ezeknek *d* és *e* betű a jele. Feltételezésünk szerint a versok helyi nyomdában készültek, mint ahogy erre az egyik újsághír is utal.

13. kép

14. kép

15. kép

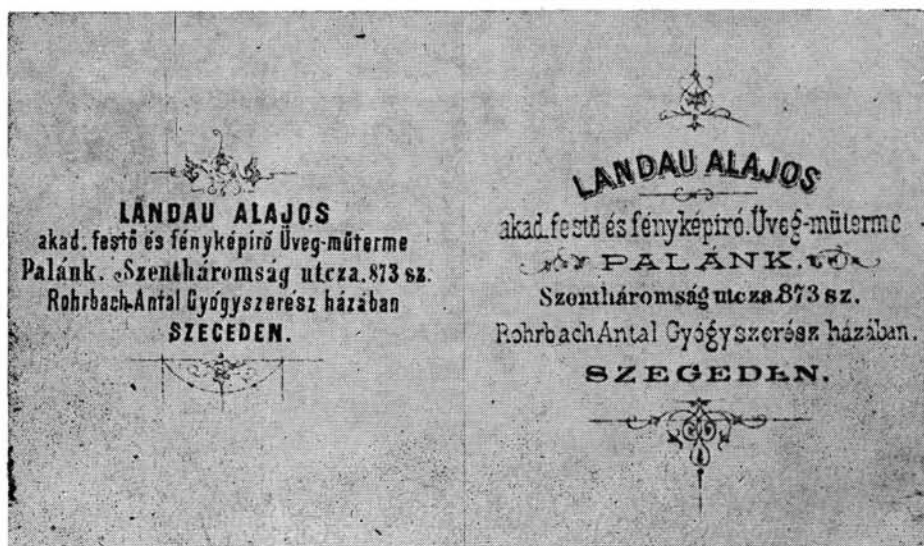

16. kép

Fényképei: Egy kivételével (8. kép) látogatójegy formátumban (10×6 cm), sárgásra fakulva maradtak ránk. Előlapjuk kétféle típust mutat (II.—III.), képeinek sarkát 1862 és 65 között gyakran lekerekítve ragasztotta rá a szürkésfehér kartonra (6—17, 27—28, 30), jobbra lent a „Landau Alajos” jelzés áll.

A felvételek megkomponálásán, az adott tér megteremtésén, betöltésén és az alakok változatos beállításán a festész látásmódja érvényesül. Technikai kivitelük

⁴¹ Ugyanígy a többi fényképésznél is.

17. kép

18. kép

fejlődést mutat, a korai erős kontraszt később oldottá válik. Első műterméből színezett képeit (21—23.) ismerjük. Fényképei között sajnos csak egy olyat találtunk, melyen a parasztpolgári réteg is megjelenik (58.), 1868-ból Vass János fölsővárosi legény személyében.

1. Levesosztó intézet ⁴² belvárosi konyhája, 1864. márc.	céj.?	?	?
2. „A szegedi jótékony nőegylet egyik levesosztó intézete ⁴³ , 1864. (7. kép)	céj. —	(Móra F. Múz. 80.23.1)	[14 243]
3. Kettős férfi képmás, álló-ülő, egész,	II. céj. a.	(Fotóműv. Szöv. ⁴⁴) 72.855	
4. Férfi képmás, álló, egész,	II. céj. a.	(Csongor Győző, Szeged)	[30 732]
5. Női képmás, álló, egész,	II. céj. a.	(Fotóműv. Szöv. 74.36)	
6. Házaspár képmása, álló, egész,	III. céj. a.	(Munkásmozg. Múz. 54.811.1)	
7. Női képmás, álló, egész,	III. céj. a.	(Fotóműv. Szöv. 67.176)	
8. Női képmás, álló, egész,	III. céj. a.	(Balázs-Piri alb. ⁴⁵)	[31 559]
9. Női képmás, álló, egész,	III. céj. a.	(Fotóműv. Szöv. 68.51)	
10. Lányka képmás, ülő, egész,	III. céj. a.	(Hankó albumok ⁴⁶ Szentés)	[31 520]
11. Tóth Mihály, 1864. VI., mell,	III. céj. b.	(Szegedi Levéltár)	[31 402]
12. Hevesi Tóth Józsefné Czibula Jusztina ⁴⁷ karonülővel, ülő-álló, egész,	III. céj. b.	(Csongor Győző, Szeged)	[30 743]

⁴² SZH 1864. 26. sz.: „A tömérdek inséges csoportozatában a nagy üstök közelében, a nőegylet néhány lelkes tagja is látható. A kép jól sikerült, s hisszük, hogy e szomorú év [=1863. T.K.M.] emlékeül, a jótékony intézet javára keletnek is fog örvideni”.

⁴³ A felsővárosi intézetről készült, melynek Pfann József úrnő, a nőegylet választmányi tagja ajánlott fel alkalmas helyet. SZH 1864. 8. sz. Őt jelöli a képen látható kereszt. A képet Pfann Józsefné dédunokája, dr. Aigner Gyula ajándékozta a MFM-nak. A kicsi, 6,5×10 cm-es kép ára 50 kr., a nagyé 2,— forint volt.

⁴⁴ Fotóművészek Szövetségének fényképgyűjteménye Budapest. A fotótörténeti anyag gyűjtője és gondozója Gorzó Magdolna.

⁴⁵ A családi albumokat Balázs-Piri Aranka őrzi Kiskundorozsmán.

⁴⁶ Hankó László tulajdonában lévő albumokról bővebben Szentésnél.

⁴⁷ Csongor Győző nagyanyja.

56. Női képmás, álló, egész,	II. cégj. d. (Nagy Annamária, Szeged) [36 455]
57. Johan Elter (Temesvár) 1868,
ülő, derékig	II. cégj. d. (Fotóműv. Szöv. 62. 519)
58. Vass János ⁵⁸ fölsővárosi legény 1868. jún.,
álló, egész,	cégj.? (Ördögh Attiláné, Szeged) [18 424]
59. Női képmás, álló, egész	II. cégj. d. (Fotóműv. Szöv. 68.52)
60. Női képmás, álló, egész,	II. cégj. d. (Hankó albumok, Szentes) [30 694]
61. Szeles Kálmán ⁶⁴ Magarasevits Krisztina,
álló, egész,	II. cégj. d. (Nagy Annamária, Szeged) [21 205]
62. Férfi képmás, mell,	II. cégj. d. (Fotóműv. Szöv. 67.175)
63. Jung Tivadar, álló, egész,	II. cégj. d. (Nemzeti Múz. 76.238.1)
64. Vidovics gyerekek (Szegevár),
álló-ülő, egész,	II. cégj. d. (Csongor Gyöző, Szeged) [30 746]
65. Férfi képmás, mell,	II. cégj. e. (Fotóműv. Szöv. 67.177)
66. Magarasevits Katalin, álló, egész,	II. cégj. e. (Nagy Annamária, Szeged) [21 213]
67. Férfi képmás, mell,	II. cégj. e. (Nagy Annamária, Szeged) [36 452]

Bietler Ferenc fényképíró (1862—...)

„Bietler Ferenc fényképészeti műterme... a Széchenyi-téren, 152 számú Rieger házban van. Itteni tartózkodásának ideje csupán 14-napra terjed”, olvassuk róla az első híradást 1862 júliusában⁵⁵.

Bietler ezelőtt valószínűleg Kecskeméten működött⁵⁶ és ez a magyarázata, hogy alapítási évének az 1860-at vallja⁵⁷. 1862-ben jár először Szegeden és a következő évben már építteti műtermét, melyet 1864 elején megnyit. Itt versója szerint előbb Mayer⁵⁸ és Bietler céggként működik, 1866-ból még közös cégjelzéssel ellátott, pontosan datált fényképét ismerjük (10.). Később, de még ebben a műteremben önállósul, majd 1869-ben új műtermet építtet a Színház mellett. 1875-ben evvel párhuzamosan még egy műtermet létesít régi fényképészete helyén Bietler és Knirsch cég alatt. Az 1876-os szegedi kiállításon mindkét cége „fényképekért emlékérmét” nyert. 1879-ben még működik, de árvíz-felvételeket nem ismerünk tőle.

Fényképészete: Róla sem tudjuk, hogy tudományát hol sajátította el, de fejlődését végig követhetjük az újságokban. Kezdetől fogva az időjárásra való tekintet nélkül, „a legújabb amerikai modorban” (a felvétel csupán pár perc alatt történt) dolgozik. „Arcképeket tetszés szerinti nagyságban akár természeti színben, akár olaj- vagy más festékekkel kifestve, megszólalásig találólag, szintúgy egyesek mint több személyből álló csoportulatok. — Továbbá egyes arcképek, melltű, gyűrű, inggomb vagy karkötőbe való parányságig” rendelhetők. Látogatójegyein „a képek felette finom és gyöngéd vonásokkal nyomatnak le. A képek hasonlatosságáról és tisztaságáról” kezeskedik.

1863 márciusában híre terjed, hogy üvegműtermet építtet, mely a következő év februárjában már nyitva is áll⁵⁹. 1864-ben nagyméretű tablót készít a szegedi dalárda

⁵⁵ Ördögh Attiláné édesanyjának, Fekete Pál épület- és mulakatos feleségének Vass Veronnak dédapja. (A kép alatt „Verseny fényképészet Szeged Kigyó-utca 6”: itt készült a reprodukció.)

⁵⁴ Szeles Kálmán városi főügyész felesége.

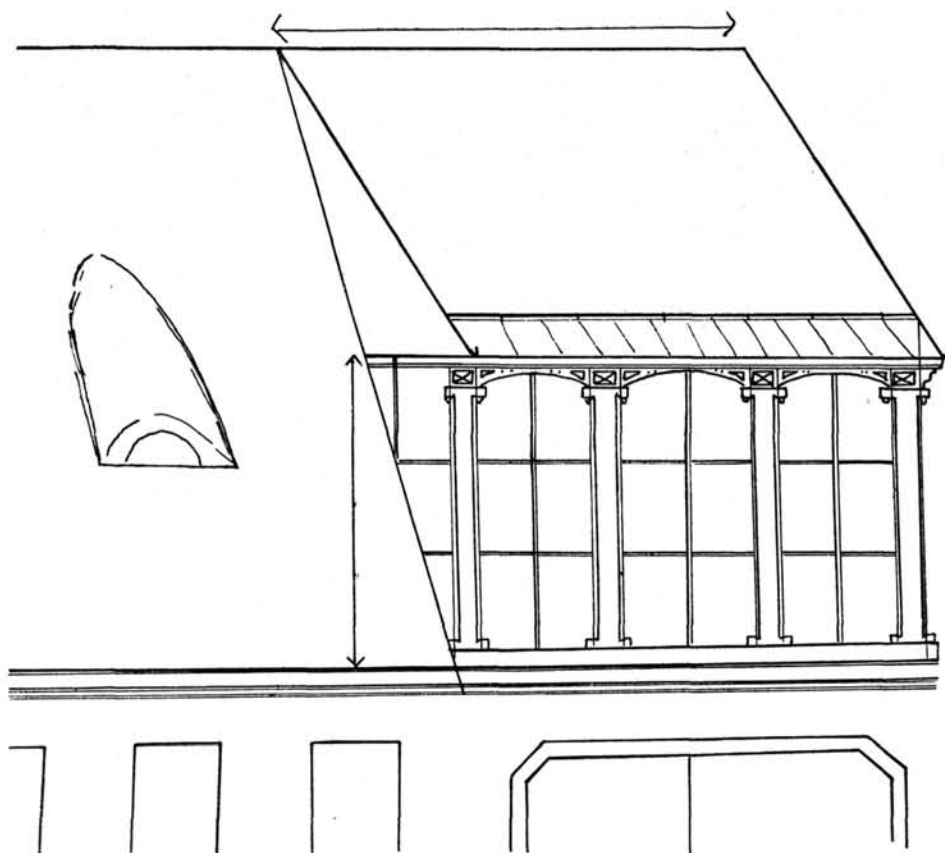
⁵⁶ SZH 1862. 57. sz.

⁵⁷ Tanácsi jegyzőkönyv 1872/282, melyben „Kecskemét városa értesítést kér Bietler Szeged város lakosai közété lett felvételéről”.

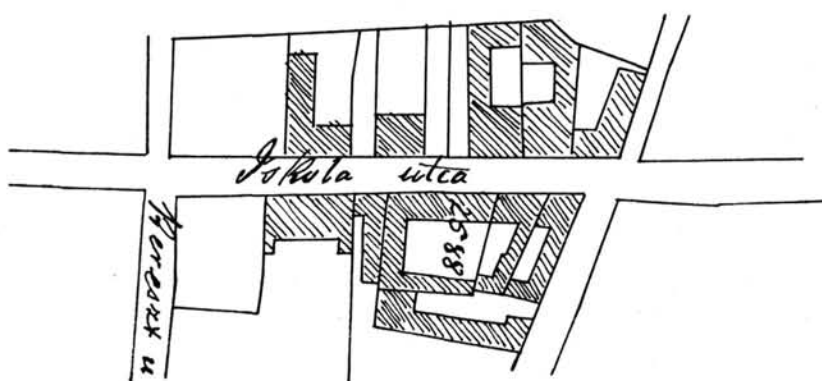
⁵⁸ Szegedi Naptár 1875 (Somogyi Könyvtár) hirdetése.

⁵⁹ Mayer György Pesten, Gratzon és Zágrábon is tart fenn műtermet. Szakács M., i. m. 23: 120. sz, 33: 175. sz.

⁶⁰ SZH 1863. 21. sz, 1864. 11. sz.

19. kép

20. kép

tagjairól⁶⁰, majd évekig hirdetésein kívül nem hallunk róla, hiszen ekkor még Landau fényképészete a legkeresettebb a városban.

Úgy látszik, azért Bietler is megtalálta a számításait, mert 1869-ben új műtermet épített a Színház mellett. Sőt ez évben jelenik meg Szegeden Letzter L. fényképész⁶¹, vele együtt három fényírdász működik a városban, akik között egészséges verseny indul.⁶²

1871-ben hallunk újból Bietlerről, amikor is „a divatba jött Rembrandt-féle árnyazott képeinek” művészi kidolgozását dicsérik, melyek fővárosi műtermek munkáival vetekednek. Hasonló elismerésben részesítik „különböző állásból készült” felvételeit, melyek az elhunyt Császár Miklós színészt és művezetőt ábrázolják⁶³.

Bietler 1873-ban kapja az első tanácsi megbízást és fényképezi az „egyik agyonvert egyént”, munkájáért a város 15 forintot fizet⁶⁴.

1874-es „mintakirakatának” finom kidolgozása, elegáns képei kapcsán ismerhetjük meg a korabeli kritikát, melyet érdemes idézni. „Bietler úr halad az idővel, melynek meglepő vívmányait a fényírás terén mindig ügyesen el tudja sajátítani; a mesteriség technikáját pedig oly tökélyre emelte, hogy szinte művészetnek is beillik”. Új képei közül Dugonics arcképéről készült reprodukcióját emelik ki. A reprodukció egy pastell képről készült, melynek nagyméretű másolatát ugyan a Dugonics-kör rendelte meg, de más is hozzájuthatott a kép e nagyalakú vagy albumlap számára megfelelő nagyságához. A 6,5×5 cm-es nagyságú családi albumokban is található. Pl. Balázspiri albumok, [31 731]. Ezek áráiról nem maradt feljegyzés, de a Szegedi Közlönyben megjelent árajánlatából következtethetünk rá: „6 drb jól sikerült finom arckép 2 frt és feljebb. Legjobb ízléssel összeállított családi képek és nagy csoportok jutányos áron készíttetnek”⁶⁵.

„A fényképészet vidéken aligha vett egy városban is nagyobb lendületet mint Szegeden”, állapítják meg 1875-ben. És valóban, az év nyarán „Bietler és Knirsch” cég néven még egy műtermet nyit Bietler Ferenc, később pedig a város negyedik műtermeként a „Lauscher és társa” cég nyílik meg. Bietlerék készülnek a közeledő szegedi kiállításra, ahová „Szeged és környéke legszebb hölgyeinek tableauxát” tervezik elkészíteni.

Az év őszén kerül forgalomba az a színnyomat-sorozat, melyhez Bietler készítette a reprodukciókat. Az eredeti képeket, valószínűleg aquarelleket és azok készítőjét nem ismerjük, de elképzelhető, hogy Bietler saját művei. Az épületek pontosságából és helyzetéből ítélve az is nagyon valószínű, hogy alapjuk helyszíni fényképfelvétel volt, mely az 1872-es állapotot rögzítette. A „Szeged város látképe madártávlatban” színnyomat ára 80 krajcár volt, arany kerettel 150 krajcár. A sokszorosítás Traub B. nyomdájában készült⁶⁶ (21. kép).

1876-ban⁶⁷ a szegedi kiállításon Bietler Ferenc, főképp ügyesen színezett fényképei-

⁶⁰ „A SZEGEDI DALÁRDA MŰKÖDŐ TAGJAI 1864-ik évben” feliratú tabló 47×60 cm-es kartonján, a 28 db ovális kép alatt sajnos nem szerepelnek a nevek.

⁶¹ SZH 1869. 93. sz, 1870. 7. sz.

⁶² A hetvenes évek szegedi fellendülésével kapcsolatos, hogy 1871-ben Lengyel Lőrinc kárpitós, „díszes fényképészeti terem” építésére kér engedélyt a Szépítő Bizottmánytól 1871/63. Külföldi példákra hivatkozva Oskola utca 279 sz. házának kapu feletti részére üvegtermet akar emeltetni (19—20. kép.) Engedélyezik a „fából való építkezést”, de kikötik a házgerinc érintetlenül hagyását. Mivel többé nem hallunk e műteremről, így lehet, hogy fel sem épült.

⁶³ SZH 1871. 38, 75. sz.

⁶⁴ Tanácsi jegyzőkönyv 1873/2828.

⁶⁵ Szegedi Lapok 1874. 14. sz, SZH 1874. 51. sz, Szegedi Közlöny 1874. 1. sz.

⁶⁶ SZH 1875. 71, 95, 117. sz.

⁶⁷ Az év karácsonyán Agnelli helybeli fényképész a „sz.-háromság-utcai Bobcsek-féle” házban egy nagy „stereoskop-szekrényt” rendez be. Az ünnepek alatt itt szándékozik bemutatni „keleti

21. kép

vel „fényképekért emlékérmét”, Bietler és Knirsch szintén „fényképekért emlékérmét” nyert⁶⁸.

A párisi világkiállításra 1877 szept. 30-án még csak Knirsch Antal⁶⁹ részvételét jelzik. Bietlerről a szegedi újságok szinte elhallgatnak. Egyedül az Alföldi Iparlap⁷⁰ a szegedi cégek között felsorolva ír róla ajánlást: műtermében „a legújabb rendszer szerint páratlan finomsággal és művészi díszszel készíti” fényképeit. „Húsz évi folyamatos előrehaladó működése hibátlan, természetű arcképeket biztosít, újabb mechanikai berendezése folytán a legkisebb arcképektől egész életnagyságig jutányos, bármelyik fővárossal versenyképes árban” nagyít.

Bietlerről a következő két évben a makói újságban olvashatunk, ottani működését lásd. Makónál. Nagyon valószínű, hogy az árvíz híre is ott éri és ezért nem találjuk az árvíz-katasztrófa megörökítői között.

úttjáról való képeket, melyek a szent föld nevezetesebb helyeit” ábrázolják: SZH 1876. 153. sz. Nevét még ott találjuk az árvíz által károsult lakosok között a Palánk 872 sz. alatt. Mellette 873 sz. alatt volt Landau műterme.

⁶⁸ SZH 1876. 108. sz., Alföldi Iparlap 1876. 53. sz., Az 1876. évi magyar országos ipar-, termény- és állatkiállítás név és tárgymutatója Szeged, 1876. (Somogyi Könyvtár), Szegedi Lapok 1876. 37. sz. (Emlékérem: MFM 64.13.253).

⁶⁹ Szakács M., im. 22: 91. sz. alatt az 1890-es években Pest Egyetem tér 5. sz. alatt tartja nyilván.

⁷⁰ Alföldi Iparlap 1877. 50. sz.

Mütermé: Ideiglenes műtermét 1862 nyarán a „Széchenyi-tér 152. számú Rieger házban⁷¹ reggel 9 órától délután 4-ig tartja nyitva. Feltehetően innen származnak azok a képei, melyekre nevét ceruzával írta vagy bélyegzővel nyomta rá (1—2.). Berendezéséből szembetűnik szőnyege, melynek rajza egyező Landau Dáni—Korda-házban használt szőnyegével. Jellemző a csíkos huzatú, magas támlájú szék. Négyzetes hasáb alakú, profilált posztamense és vaskos kehelyforma virágtartója egyedi megformálású.

Első állandó műtermé, melyet „Rieger Mihály úr házában 7-ik szám alatt a takarékpénztár mellett”⁷² épített 1864—69-ig működik. A tavasszal már nyitva álló fény-

22. kép

képzészet reggel 9 órától délután 4-ig várja látogatóit. Ezt az üvegműtermet, cégjelzéséből ítélve, nyilván Mayer György fényképiró segítségével emelte. A rendelkezésünkre álló fényképekről szolidan, de változatosan berendezett műterem részleteket ismerhetünk meg. Berendezési tárgyai között az előző műterem posztamensét látjuk viszont. Jellegzetes kőkockás padozatot kettőt is, egyedi hajlítású tonett széket, paplanvarrással magasan párnázott fotelt, füles amfóra-szerű asztaldíszít figyelhetünk meg. Egyetlen olyan képet ismerünk tőle, mely nagyobb betekintést enged a Mayer és Bietler cég pazar kiállítású műtermébe (11.). Szőnyege a 22. képen is látható. Háttére stukkóval gazdagon díszített, asztala dúsan faragott, virágtartó edénye lendületesen barázdált. Jerney Anna tojásdad krinolinja az 1866—68-as évekre tehető.

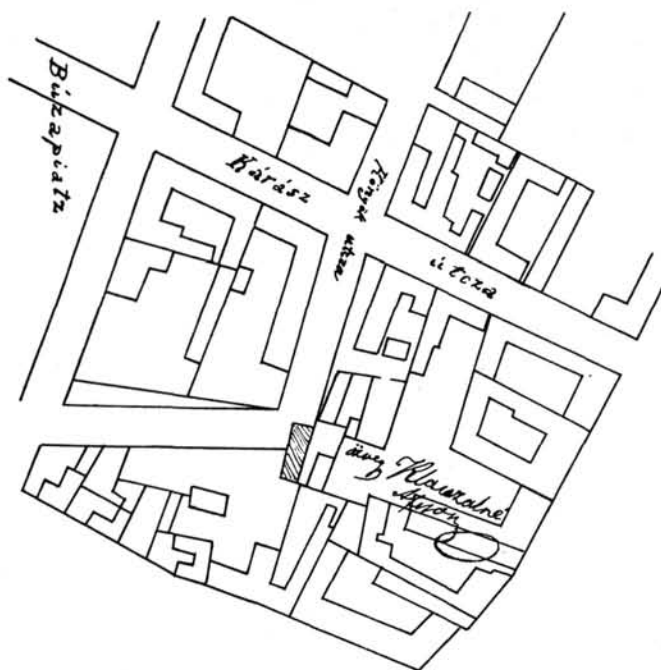
⁷¹ A ma is álló Grün-Orbán-ház melletti épület volt (balra). ÉT: O-Sz. 1581.

⁷² Ma is álló ház, Horváth M. u. 7. sz. ÉT: D-K 752, és „Kimutatása az egyes városrészekben fennálló házaknak”.

A Színház melletti, Könyök utca 308 számú, második műterméről ennél is többet tudunk. Az épületet Kovács József építész⁷³ tervezte.

A tervet 1869 januárjában, mint ideiglenes fényképterm felállítását nyújtják be a Szépművészeti Bizottsághoz. Az épületet „retesz falakból” építenék 6 évi időtartamra. Március 21-én megkapják az engedélyt az építkezésre avval a feltétellel, ha a város szabályozásakor útban lesz, kártérítés nélkül azonnal lebontják. Az engedély azon megfontolásból születik, hogy özv. Klauzálné telkén (23. kép). „oly ronda épület áll” mely a színházba menőket botránkoztatja, míg a „csinosnak mondható műterem” (24. kép) csak javára válna környezetének⁷⁴. A hat évre tervezett ideiglenes műterem tízéves épülete megéri az árvizet, később helyén utcát nyitottak a Széchenyi tér felé, ma ott jár a villamos a Hági étterem és a Royal szálló között.

A fényképezetet reggel 8- este 6-ig látogathatják. Berendezése szerényebb, mint a Mayer és Bietler cégé volt, ami nyilván a fővárosi Mayer György igényeihez és módjához szabódott. Itteni felvételein a párnázott fotel és a barázdált virágtartó ismerős. Jellegzetes szőnyegét hatalmas éléreállított négyzetek alkotják. Alsó falburkolata kétféleképpen profilált (oválok és lemetszett sarkú téglalapok), felette

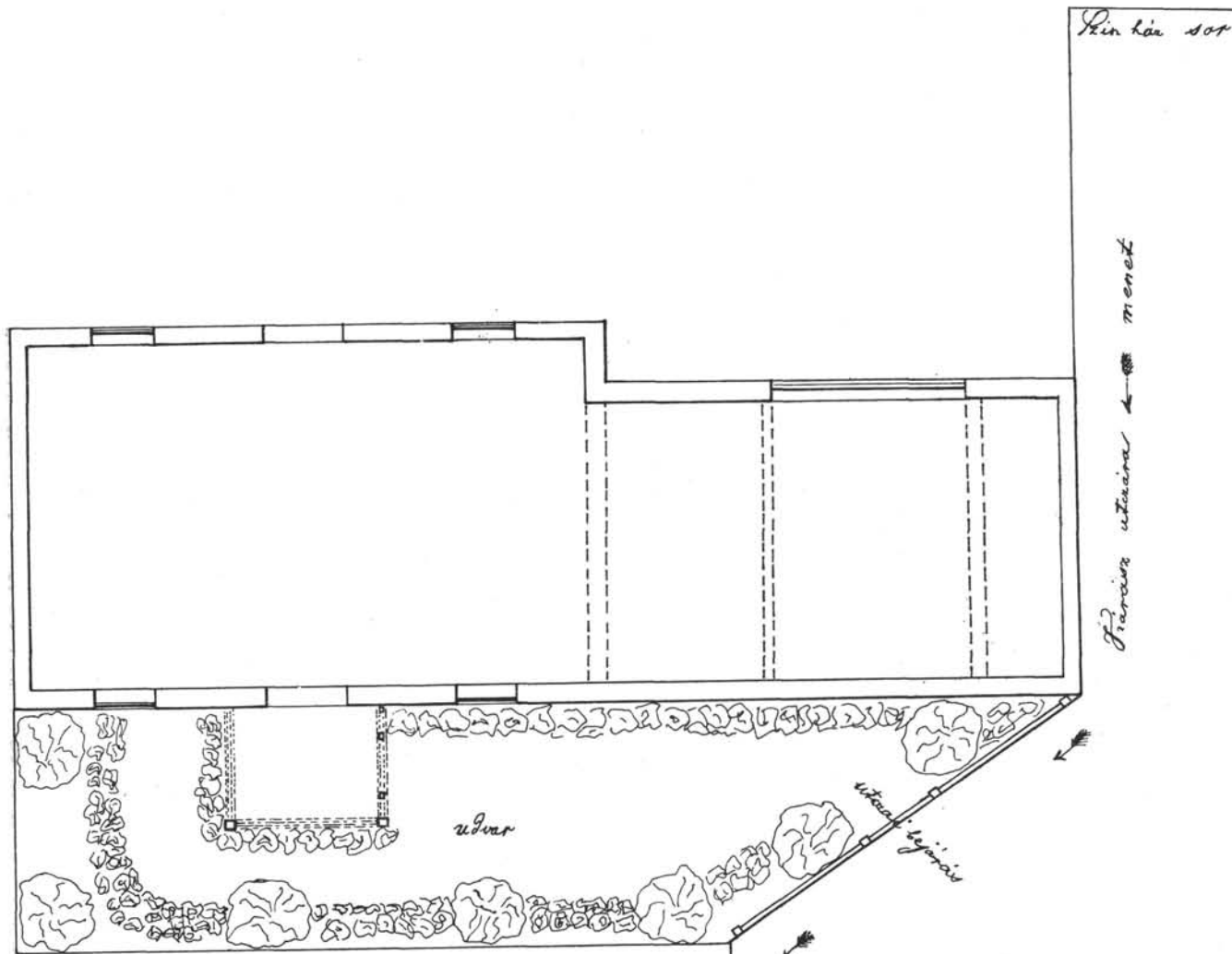
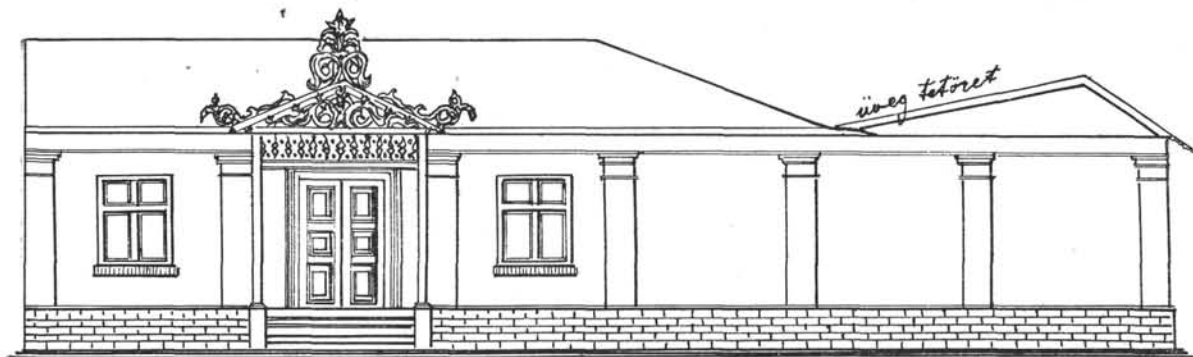

Latta Kovács József
 1869. február 9-án
 másolta Szegeden
 László János
 1. méretű

23. kép

⁷³ Török L., i. m. 258.

⁷⁴ Szépművészeti bizottsági iratok 1869/8. (A 24. kép a mellékleten).

Kovács József építész
kegyelme

Bietler Ferenc
Fényképező
urnak számára készített
1869. évi

megjelenik a perspektivikus, festői tájkép-háttér. Íróasztala és szögletes asztala dúsan faragott, kicsi kerek asztalát egyetlen háromágú csavart láb tartja. Három alacsony posztamensének teljesen egyedi díszítései vannak. A már említett fotelon kívül fehér szögekkel kárpitozott a szék és a hozzávaló zsámoly. Képein többször feltűnik egy rojtos kárpitú könyöklő-szék. Bármelyik berendezési tárgyának feltűnése nagy segítségünkre lehet jelzetlen fényképeinek felismerésében.

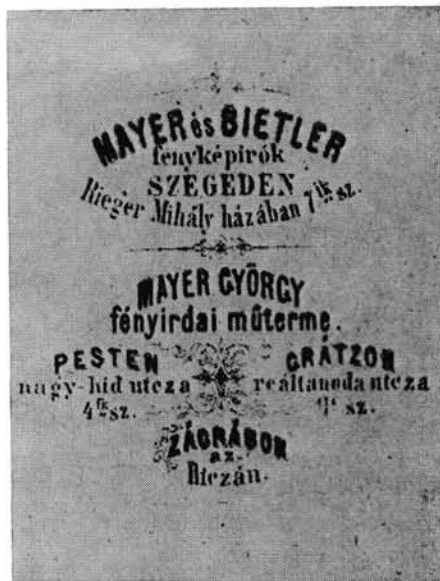
Harmadik műtermét Bietler és Knirsch cég alatt régi fényképészete helyén, a Széchenyi tér 7 szám alatt 1875 júniusában nyitja meg és a Színház mellettivel párhuzamosan tartja fenn. Ez a műterem „díszes, és kényelmes, alkalmas fekvésénél és pompás megvilágításánál fogva a legkitűnőbb fényképészeti munkák elvégzésére” hivatott. Berendezéséről mindössze három fénykép tájékoztat (49–51.), melyen nehéz faragott konzolasztalt vagy inkább kandalló részletet és egy hasonló díszítésű széktámlát látunk.

Kirakat: 1874-ben új fotográfiákból egy mintakirakatot állít fel a Gál és Madárfele⁷⁵ bolt sarkán, mely magára vonja az arra járók figyelmét „Bámulatra méltó az új felvételek finom kidolgozása és eleganciája”. Itt látható Dugonics arcképéről készült reprodukciója is.

Cégjelzés: Első műtermében kétféle versót (*a–b*) használ, az egyiket 1864–66-ig (25–26. kép) a fényképészet Mayer és Bietler cégeként szerepel. Mayer Györgynek ez a negyedik műterme Pest, Grátz és Zágráb után. A második versón 1867–69-ig (27. kép) csak Bietler nevét olvashatjuk. Színház melletti műterméből szintén két cégjelzést (*c–d*) ismerünk (28–30. kép), melyeket 1869-től használt. Ezeket már az

25. kép

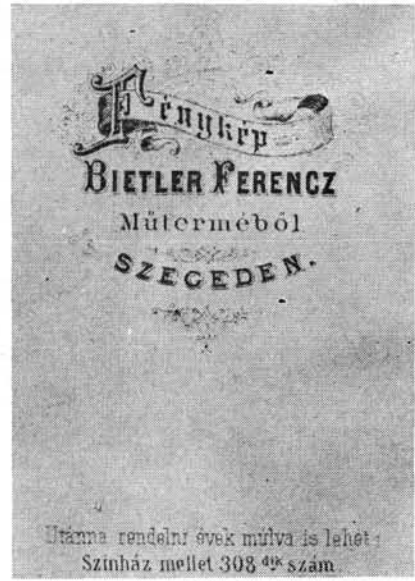

26. kép

⁷⁵ A cég hirdetései alapján boltjuk a mai Kárász u. és Klauzál tér, Tisza part felőli sarkán volt. ÉT: K-O 820.

27. kép

28. kép

29. kép

30. kép

31. kép

32. kép

„Utánna rendelni évek múlva is lehet” figyelmeztetés olvasható. A Bietler és Knirsch felíratú versója (e) pedig 1875-ben jelenik meg (31—32. kép). Cégjelzéseinek metsző-jét és nyomdáját egy kivétellel nem ismerjük. Ez: a 30. képen látható és csupán két képen szerepel az „EISENSCHIML WACHTL WIEN” jelzettel (42—43.).

Fényképei: Zömmel látogatójegy nagyságban, megfakulva maradtak az utókorra. Nagyobb méretű csoport-, családkép (4,25) és város reprodukción (44—47.) kívül nála találkozunk először a későbbi ún. kabinet képek méretével, 14 × 10 cm (27.). Tőle ismerünk a Landaunál emlegetett ún. porcelán fényképekből kettőt (40—41.). Aránylag hosszú működése alatt előlapjai többször változnak. B versójával jelennek meg a lekerekített sarkú kartonok jobbra lent „Bietler F.” jelzéssel (VIII. 12—13). Ugyanilyenek c versós kartonjai balra lent „BIETLER F.” jobbra lent „SZEGEDEN” jelzéssel (XI. 14—21.) új műtermében 1869-től. Majd ugyanezt a jelzést használja, de visszatér a szögletes kartonokhoz (VI. 23—24.), 1871-től a divatnak megfelelően ezt a formát egy vonalkerettel gazdagítva, a képet és jelzést mintegy keretbe foglalják (XVII. 26—43.). Társas műtermében balra lent „BIETLER ÉS KNIRSCH”, jobbra lent „SZEGEDEN” jelzettel használ és a kartont egyedi módon keskeny meggypiros szél szegi (49—51). — Az egyoldali megvilágítás a mellképeken érvényesül igazán. Ezeknél már 1864-től alkalmazza az ovális mezőt (Dalárdatabló). Beállításai a természetes mozgást közelítik meg. Több színezett fényképet ismerünk tőle. Nagy értéket képviselnek számunkra a paraszti és parasztpolgári réteg öltözködését megörökítő képei. Ezek az 1875-ös évekre tehetőek. Szalay József és felesége idős makai házaspár, őket téli öltözetben ábrázolja a kép (38.). Csala János alsóvárosi legény ünneplős zsinóros öltözetet visel (39.). Hátrakötött-fejű dorozsmai menyecskét megörökítő képen Bietler jóvoltából a virágos selyemruha színeiben is gyönyörködhetünk (50.).

1. Női képmás, *ülő, egész*,
 2. Férfi képmás, *ülő, egész*
 3. Női képmás, *álló, egész*,
 4. Férfi csoportkép⁷⁶ 1863, *álló-ülő, egész*, (22. kép),
 5. Szegedi Dalárda tablója, 1864,
 6. Dr. Aigner Károly orvos⁷⁷, *álló, egész*,
 7. Női képmás, *ülő, egész*,
 8. Férfi képmás, *álló, egész*,
 9. Férfi képmás, *mell*,
 10. Tóth Mihály 1866, *mell*,
 11. Jerney Anna, *álló, egész*, (25. kép)
 12. Férfi képmás, *mell, (ovál)*
 13. Eröskövy Lajos, Szeged, *ülő, egész*,
 14. Kettős gyermekképmás, *álló-ülő, egész*,
 15. Férfi képmás, *álló, egész*,
 16. Női képmás, *derékig*,
 17. Aigner Ödönné Hoffer Berta, *mell*,
 18. Férfi képmás, *mell*,
 19. Aigner Vilmos tisztviselő (id. Aigner József fia), *mell*,
 20. Kisfiú képmása, *ülő, egész*,
 21. Férfi képmás, *ülő, egész*,
 22. Tornyok, 1870. kőműves és ács céhjelvényen, *(színezett)*
 23. Férfi képmás, *mell, (ovál)*
 24. Férfi képmás, *mell, (ovál)*
 25. Kovács István építőmester és családja 1871—72, *álló-ülő, egész*,
 26. Burghardt Károlyné Szabó Etelka⁷⁸, *álló, egész* (30. kép),
 27. Aigner Nándor fűszerkereskedő⁷⁹, *álló, egész, (kabinet méret)*
 28. Kovács István építőmester, 1871, *mell*,
 29. Ivánkovic Árpád és Ernő, 1872, *ülő-álló, egész*,
 30. Női képmás, *ülő, térdig*,
 31. Dugonics reprodukció, 1874, *mell, (ovál)*
 32. Bergmann Júlia⁸⁰, *átó, egész*,
 33. Ivánkovic Károlyné Pósz Karolina⁸¹, *ülő, derékig*,
 34. Brauswetter Otília⁸², 1878, *ülő, térdig*,
 35. Derszib Béláné Schwimmer Edit⁸³, *ülő, derékig*,
 36. Szabó Mihály képezdeigazgató és gyermekei, *ülő-álló, egész*,
- I. cégj. (*Fotóműv. Szöv. 72.639*)
- I. cégj. (*Fotóműv. Szöv. 72.1157*)
- VII. cégj. (*Fotóműv. Szöv. 72.1156*)
- cégj. — (*Móra F. Múz. 80.24.1*) [31 451]
- cégj. (*Móra F. Múz. 82.20.1*) [36 465]
- cégj. a. (*Aigner Gyula, Szeged*) [14 188]
- I. cégj. a. (*Móra F. Múz. 80.2.71*) [30 739]
- I. cégj. a. (*Móra F. Múz. 80.2.72*) [36 471]
- I. cégj. a. (*Munkásmozg. Múz. 53.1864.1*)
- I. cégj. a. (*Szegedi Levéltár*) [31 406]
- I. cégj. a. (*Balázs-Piri alb.*) [31 539]
- VIII. cégj. b. (*Hankó albumok, Szentes*) [31 529]
- VIII. cégj. b. (*Janus P. Múz. 78.119*)
- XI. cégj. c. (*Fotóműv. Szöv. 67.171*)
- XI. cégj. c. (*Hankó albumok, Szentes*) [31 533]
- XI. cégj. c. (*Fotóműv. Szöv. 72.465*)
- XI. cégj. c. (*Aigner Gyula, Szeged*) [14 225]
- XI. cégj. c. (*Fotóműv. Szöv. 59.822*)
- XI. cégj. c. (*Aigner Gyula, Szeged*) [14 187]
- XI. cégj. c. (*Móra F. Múz. 81.50.1*) [33 884]
- XI. cégj. c. (*Nagy Annamária,*) [36 451]
- cégj. (*Móra F. Múz. 55.33.1*) [34 829]
- VI. cégj. d. (*Balázs-Piri alb., Dorozsma*) [31 713]
- VI. cégj. d. (*Balázs-Piri alb.,*) [31 712]
- cégj. — (*Somogyi Könyvtár*) [31 343]
- XVII. cégj. d. (*Tolnai—B., Szeged*) [18 455]
- cégj. — (*Aigner Gyula, Szeged*) [14 232]
- XVII. cégj. d. (*Móra F. Múz. 81.27.1*) [35 796]
- XVII. cégj. d. (*Takáts Ferencné, Szeged*) [14 866]
- XVII. cégj. d. (*Munkásmozg. Múz. 70.1007.1*)
- cégj. — (*Somogyi Könyvtár*)
- XVII. cégj. d. (*Tolnai—B., Szeged*) [18 457]
- XVII. cégj. d. (*Takáts Fné, Szeged*) [14 864]
- XVII. cégj. d. (*Réti Béláné, Szeged*) [30 578]
- XVII. cégj. d. (*Klonkay Iné, Szeged*) [31 465]
- XVII. cégj. d. (*Aigner Gyula, Szeged*) [14 238]

⁷⁶ Repro, keretelésén kézírással [Szegeden ismert iparosnevek]: „1863 Nadler Alajos, Priváry Pál, Jóba Elek, Kabók Imre, Szabó Elek, Kopp János, Mozgay Károly, Lábdy Antal, Szöllösy Mihály”. A 14×19-es kép 23×26,5 cm-es karton keretelésű. — SZH 1863. 45. sz. hasábjain az iparos segédegylet júl. 4-én tartandó „nyári vigalmán az újszegedi népkertben” a műsor szereplői között találjuk Kabók Imre és Priváry Pál iparosok segédek neveit.

⁷⁷ 1875-ben felsőváros kerületi orvosa (Szegedi Naptár).

⁷⁸ Tolnai-Burghardt László dédanyja.

⁷⁹ Az „ifj. Aigner József” cég egyik tulajdonosa.

⁸⁰ Tolnai-Burghardt László családjából, Bergmann József honvédezzredes leánya.

⁸¹ Takáts Ferencné Ivánkovic Rózsa nagyanyja, Pósz Lajos (Landau 39.) testvére.

⁸² Brauswetter János szegedi órás leánya.

⁸³ Klonkai Istvánné Derszib Magdolna édesanyja és Schwimmer Mártonné (Landau 35.) leánya.

37. Gyermek képmás, <i>ülő, egész, (színezett)</i>	XVII. cégj. d. (<i>Balázs-Piri alb.</i> ,	[31 714]
38. Szalay József és felesége, (Makó),
<i>ülő, egész,</i>	XVII. cégj. d. (<i>MFM 81.135.1</i>)	[31 312]
39. Csala János ⁸⁴ alsóvárosi legény,
<i>álló, egész,</i>	XVII. cégj. d. (<i>Talpai Emilné, Szeged</i>)	[13 776]
40. Férfi képmás, <i>mell (ovál)</i>
„porcelán-fénykép”	XVII. cégj. d. (<i>Janus P. Múz. 76.67.1</i>)	
41. Férfi képmás, <i>mell, (ovál)</i>
„porcelán-fénykép”	XVII. cégj. d. (<i>Nagy Annamária</i>)	[36 450]
42. Fiú képmás, <i>álló, egész,</i>	XVII. cégj. d. (<i>Balázs-Piri alb.</i>)	[31 711]
43. Férfi képmás, <i>mell, (ovál)</i>	XVII. cégj. d. (<i>Balázs-Piri alb.</i>)	[31 705]
44. „Szeged, Belváros. (Madártávlatból.)”
<i>reprodukció</i> ⁸⁵ (21. kép),
közölve: <i>Reizner II.270.</i>	cégj. (<i>Móra F. Múz. 62.8.24</i>)	[31 506]
45. „Szeged, Főtér” <i>reprodukció,</i>
Közölve: <i>Reizner II.274.</i>	cégj. (<i>Móra F. Múz. 62.8.23</i>)	[31 507]
46. „Szeged, Felső város. (Madártávlatból.)”
<i>reprodukció, közölve: Reizner II.272.</i>	cégj. (<i>Móra F. Múz. 62.8.26</i>)	
47. „Szeged, Belváros. (Új-Szegedről tekintve.)”
<i>reprodukció, közölve: Reizner II.276.</i>	cégj. (<i>Móra F. Múz. 62.8.25</i>)	
48. Női képmás, <i>álló, egész,</i>	cégj. ⁸⁶ (<i>Balázs-Piri alb., Dorozsma</i>)	[31 560]
49. Női képmás, <i>álló, egész, (31. kép)</i>	VI. cégj. e. (<i>Balázs-Piri alb., Dorozsma</i>)	[31 546]
50. Női képmás, (<i>előző színezett példánya</i>)	VI. cégj. e. (<i>Balázs-Piri alb., Dorozsma</i>)	[31 545]
51. Anya és fia <i>álló-ülő, térdig,</i>	VI. cégj. e. (<i>Balázs-Piri alb., Dorozsma</i>)	[31 547]
52. Női képmás, 1879, <i>mell,</i>	XVII. cégj. e. (<i>Móra F. Múz. 82.169.1</i>)	

Mezei Péter borbély és fényképész (1866—...)

A Szegedi Híradó 1866. szept. 13-i számában írják, hogy „Mezei Péter helybeli fényképész lefényképezte Klauzál Gábor családi síremlékét” és mások számára is vállalt hasonlókat. Egyetlen képét ismerjük, primitív festésű tájkép-háttérrel és mintás terítővel földig takart asztallal.

*Fényképe*nek minősége igen gyenge, viszont hátlapján elmosódottan, de megőrzött mestere nevének kívül annak eredeti foglalkozása is (33. kép).

- I. Házaspár képmása, *ülő-álló, egész,* I. cégj. a. (*Nagy Annamária, Szeged*) [36 458]

33.

⁸⁴ Talpai Emilné Budai Gizella nagyapja, vállalkozó, legénykori képe.

⁸⁵ A reprodukció-sorozatról készült 18×26 cm-es üvegnegatívokat 3990, 3992, 3994, 3996 leltáriszámon őrizzük, melyeket valószínűleg Lintner készített Reizner János 1899-ben megjelent könyvéhez. — A nyomdai úton sokszorosított sorozat 16×24,5-es képeit 24,5×32,5 cm-es kartonra ragasztották. A sorozat még kétféle méretben készült. A 45. tétel 5,5×9 cm-es képeit 8×12 cm-es kartonra (MFM. 60.655.1), míg a 47. tétel 9,5×13,5-es képeit 16×24,5 cm-es kartonra ragasztották (MFM 80.2,16).

⁸⁶ A fényképet az „Országos kiállítási — Bietler Ferenc” csonka-feliratú, 9,5 cm széles vonalkeretelésű kartondarab hátoldalára ragasztották fel, a felirathoz tartozó fényképet sajnos nem ismerjük.

Letzter L. fényképész (1869— ...)

Így szól róla az első híradás: „özv. Kátayné házában. Újonnan nyitott fényképészeti műtermében ... csoportok levételét ... egész százakig menő személyekkel” vállalja.

Letzter Lázár 1832-ben született. 1869-ben ő a harmadik fényképész Szegeden. A következő évben már állandó műtermet épített a Próféta vendéglő mellett. A bécsi világiállításra 1872-ben elkészíti első fényképsorozatát a „város szebb részeiről”. 1876-ban érdemérmét nyert a szegedi kiállításon, mellyel kapcsolatos második sorozata Szeged épületeiről. 1877—78-ban külföldi tanulmányutat tesz, útlevelének személyleírása szerint „magas, arca hosszás, szeme szürke, orra-szája rendes, haja feketés”. Az 1879-es árvízről Lauscherral sorozatot hoz forgalomba, megörökítve a vízkori Szeged utcaképeit.

Fényképészete: Nem tudni hol tanulta mesterségét, és azt sem, honnan jött Szegedre. Minden előzetes nélkül 1869. nov. 21-i hirdetéséből megtudjuk, hogy egy új fényképészet nyílt özv. Kátayné házában. A látogatójegyek mellett életnagyságú fényképek készítését, százas létszámú csoportok lefényképezését is vállalja.

Már 1870 januárjában bejelenti, hogy állandó műtermet épített a Próféta vendéglő mellett. Ő talán már tudja, hogy pár hónap múlva Landau visszavonul a fényképésztől, mindenesetre érdemesnek tartja a műterem létesítését. Letzter fényképészetében „nemcsak chromographiák ..., melyek az olajfestményekkel versenyeznek ..., de aquarell fényképek” is készülnek. A nálunk eddig ismeretlen „Rembrandt modorú ... az egyoldalú világítás folytán különös árnyalású” fényképekkel ő ismerteti

34. kép

meg a várost. Ebben az évben Pallavicini örgróf számára a szabadban készít felvételeket a kistiszai zsilipnél álló óriási fűzfáról⁸⁷.

Szegeden úgy ítélik meg 1871-ben, hogy városuk fényképészete az elmúlt év alatt nagy haladást tett. Magyarozatát Letzter letelepedésével megindult verseny lendületében látják. Ebben az évben Makóra is átjár fényképezni (erről ott bővebben), egyik ottani hírdetéséből tudjuk, hogy Szegeden kívül Debrecenben és Kassán is van műterme⁸⁸.

Műtermébe 1872-ben tanoncot keres: egy jó házból való legalább 14 éves fiút, aki rajzolni is tud. Közben készül a bécsi világkiállításra. Ehhez a város egyes részeiről felvételeket készít. A fényképsorozat Burger és és Dörner könyv és írószerkereskedésének kirakatában látható, majd kapható (34. kép). Így hagyta ránk azokat a felbecsülhetetlen helytörténeti értékkel bíró felvételeket, melyek „Szeged utcáinak szebb helyeit, a vasúti hidat stb. ábrázolják az ott talált alakokkal s oly sikerülten, hogy az utóbbiak közül többen felismerhetők”. Pontosan nem tudjuk, hogy hány felvételt készített ebben az időben. A Somogyi Könyvtár régi katalógusa 1895-ös beszerzés-ként „Szegedi fényképek 1870—72, 16 fénykép 1 tokban” tartotta nyilván őket Bietler négy városképevel együtt. Letzter képeiből hetet, negatívról egyet ismerünk, a többi felbukkanását remélhetjük. Az 1872-es kecskeméti kiállításon Szegedről Letzter Miklós vesz részt és nagyított fényképeiért arany oklevelet kap⁸⁹.

Az 1873-as bécsi világkiállításról, ahová I. sorozatát készítette nagyon rövid a hírközlés: „Letzter Lázár, Szeged fényképek és életképek”⁹⁰.

Az 1874-ben induló Szegedi Közlöny Letzter-hírdetéséből munkájáról bővebb felvilágosítást nyerhetünk. Fényirdájában mindenféle képek készülnek: „... gyermekeket legzsengőbb kortól kezdve, legújabb módszer szerint ízléssel kiállítva, ... valamint festéseket, olajban is” vállal. Jutányos áron készít csoport és családi képeket, más fényképekről reprodukciókat színezve is⁹¹.

Ebben az évben Letztert megbízzák a Dugonics hangverseny közreműködőinek csoportképével. 1874 ápr. 3-án műtermében készül a felvétel. Úgy tervezik, hogy az emléklap már a hangverseny napjára elkészül. A képet jótékony célra árusítják, ára 1 frt 50 kr. Ebből 50 kr. a szobortőke gyarapítását, 1 frt pedig a fényképészt illeti meg. Az árusítás ellenőrzése végett az emléklapot Szabó Imre pecsétjével látják el (35. kép). A kép alatt a közreműködők nyomtatott névsora olvasható⁹².

Az 1875-ös Szegedi Naptárból ismét információt nyerhetünk Letzterről. „Az ország több városában állandó műteremmel bírván” a közönség elismerését mindennél kivívja, mivel az általa készített képek más fényképészek műveit „mind kivitel és tartósság, mint pedig ... művészi fölfogás tekintetében jóval felülmúlják”. Itt mondja el magáról, hogy eddig milyen kitüntetésekét kapott. „néhai Miksa mexikói császár Ő-felségétől egy briliáns melltűt, Vilmos császártól egy briliáns gyűrűt, a würtember-

⁸⁷ SZH 1870. 7,65,76. sz. Gémeskúttal és pásztorokkal, a felső két sarkán lekerekített 29×25,5 cm-es képet 34,5×28,5 cm-es kartonra ragasztották.

⁸⁸ SZH 1871. 42, 75. sz, Maros 1871. 37. sz.

⁸⁹ SZH 1872. 31, 102, 104. sz, és Az 1872-ik évben Kecskeméten rendezett országos iparműtárlat Évkönyve Kecskemét. 1874. (Kecskeméti Katona József Könyvtár.)

⁹⁰ Magyarország a bécsi 1873-iki közkiállításon Bp. 1873. II. 162. Az életkép-sorozat (10×14,5 cm-es képek, 18×23,5 cm-es kartonon) egyes darabjairól készült 12×16 cm-es üveg-negatívokat 3993 és 3997 számon őrizzük. Ezeket valószínűleg Lintner készítette Reizner János 1899-ben megjelent könyvéhez. A Hitel- és Zálog-Intézetet ábrázoló képről készített 6×9-es üveg-negatívot 13 666-os számon leltározták.

⁹¹ Szegedi Közlöny 1874. 1. sz.

⁹² SZH 1874. 40, 42, 45. sz. A ránk maradt példány fényképét— (19×25 cm-es kép 32×40 cm-es kartonon) a „MAGYAR KELETI VASÚT” feliratú 36,5×30 cm-es vonalkeretelésű karton hátoldalára ragasztották. A felirathoz tartozó képet nem ismerjük.

A DUGONITS SZOBOR

javára 1874-ik évi april hó 6-án tartott nagy hangverseny emlékeul.

Károly János sr. Flóry János sr. Gróf Balogh István k. sr. Fráter István sr. Eszterházy István sr. Eszterházy István sr. Eszterházy István sr. Eszterházy István sr.
 Arany János k. sr. Gyulai István k. sr. Horthy István k. sr. Horthy István k. sr. Horthy István k. sr. Horthy István k. sr. Horthy István k. sr. Horthy István k. sr.

35. kép

gi királytól a művészet és tudomány arany érmét, végre a párisi és brüsszeli műtárlatokon elismerő okmányokat.”

Letzterre ismét csoportképet bíznak. Temesváron lefényképezi az ott állomásozó Cezarevics ezred tisztikarát, 86 személyt, az ezred tulajdonosával Sándor orosz nagyherceggel. A Szegedi Közlöny ezt írja róla: „... ritka szépségű és nagyságú fényképcsoportozat ... A kép az orosz korona herceg nevét viselő 61. számú cs. kir. sor ezred tisztikarát tünteti elő mesteri összeállítású csoportozatban ... a maga nemében valódi mestermű ...”

Löv Lipót főrabbi halála után Letzter fényírdájában árusítja a róla készített arcképeit⁹³. Valószínűleg ezt közli Reizner II. kötetének 262. oldalán.

1876-ban a szegedi kiállításon „haladást tanúsító fényképeiért érdemérmét” nyeri. A méltatást Lauscher és Társánál közöljük. Letzter nyilván a kiállításra készítette és forgalmazta „1876. évi Szegedi Országos kiállítás emlékére” című sorozatát. A látogatójegy formátumú sárga kartonra felragasztott fényképeket piros nyomású

⁹³ SZH 1875. 64. sz., 124. sz.

keret és felirat veszi körül (36. kép). A sorozat nyolc darabját ismerjük, nem tudjuk volt-e belőle több.⁹⁴

1877-ben már két éve nagy fellendülés és verseny jellemzi a város fényképészetét, amióta a Lauscher és társa céggel négyre emelkedett a műtermek száma. Az erős versenyből Letzter képei „mind nagyobb tökélyel” kerülnek ki. Üzletének fejlesztése céljából „Moldva, Oláh ország, Serbia és Törökország”-ba utazik. Magával viszi Gusztáv nevű fiát is. Letzter Gusztáv ekkor 16 éves fényképész-segéd, aki az év októberében ismereteinek gyarapítása végett még egy külhoni útra indul Német- és Franciaországba⁹⁵.

A következő évben, 1878-ban Letzter Lázár az összes európai államokba kéri útlevelét. Működéséről az év végén hallunk újra. Ekkor két fénykép-csoportozatát csodálják, melyen a „temesvár-orsovai vasút építés-vállalkozóinak és építés-vezetőinek híven talált, nagy műgonddal készült” fényképeit izlésesen állította össze⁹⁶.

A szegedi árvízkatasztrófával kapcsolatban az újság a helyi fényképészek közül Lauscher felvételeit dicséri. Az ismert árvíz sorozat azonban Letzter—Lauscher jelzéssel került forgalomba. A katasztrófa segélyezettei között találunk egy Letzter Lőrincz fényképészt is⁹⁷. A Letzter családnak több fényképész tagja volt, ezért szerepelnek a Lázár, Miklós, Gusztáv, Lőrinc keresztnevek. Viszonyuk azonban nem tisztázott, csak annyi bizonyos, hogy Gusztáv Lázár fia volt.

36. kép

⁹⁴ Nagyobb, kartonjából kivágott 18,5×22,5 cm-es nagyságú képet csak a „Kiállítási palota” címűről ismerünk (MFM 82.59.1).

⁹⁵ SZH 1877. 33. sz. és Tanácsi jegyzőkönyv 1877/6192, 12 820.

⁹⁶ Tanácsi jegyzőkönyv 1878/8127. és SZH 1878. 135. sz.

⁹⁷ SZH 1879. 86. sz. és Tanácsi jegyzőkönyv 1879/7876.

Műterme: Ideiglenes műterme özv. Kátayné házában⁹⁸ 1869 novemberében nyílt és pár hónapig működött. Berendezéséről semmit sem tudunk.

Állandó műtermét 1870 februárjában a Kárász-Könyök utca 347 szám alatt, Auer órás házában nyitja meg. Az Auer ház a Kárász és Könyök utca sarkán álló Próféta vendéglő mellett⁹⁹ a Könyök utcában, a mai Kölcsény u. 8. sz ház helyén volt. Mivel Letzter műtermi felvételeiből főleg mellképek maradtak meg, ezért csupán pár darab alapján ismerjük műtermének berendezését. Eleinte egy hatszögletű motívumokkal díszített szőnyeget, kevés drapériát és egy paplanvarrással kárpitozott fotelt használt. Műtermének nagyságát, festői háttérét az 1874-ben készült Dugonics emléklapon mérhetjük le igazán. Az itt látható gazdag rajzolatú szőnyeg és háttér részlete más képein is felbukkan. A festői háttér egy másik, erdei változatát későbbi felvételén láthatjuk (45.).

Kirakat: 1871-ben már több kirakatot emlegetnek a városban, ezek között van Letzteré is. Városképei 1872-ben Burger és Dörner Iskola-utcai kirakatában láthatók. A Cezarevics ezred csoportképét 1875-ben Traub B. Iskola-utcai kirakatában csodálhatják az arra járók. A Temesvár—orsovai tablót 78-ban Várnai L. Kárász-utcai kirakatában állítja ki.

Cégjelzés: Két különböző rajzú versóját ismerjük (37—38. kép), ezeket feltételezésünk szerint párhuzamosan is használta. Az első (a) versót mindössze három fénykép őrzi. Abból is a korábbi neve alatt a „FOTOGRAFISCHE ANSTALT” szere-

37. kép

38. kép

⁹⁸ A ház feltehetően megegyezik az ÉT: Dáni u. 2. sz. víz előtti magasságszintű lakóházával, mely özv. Kátay Imréné tulajdona és szemben állt a volt Landau műterem Dáni—Korda házával.

⁹⁹ Vízelőtti egy emeletes épület, mely ekkor özv. Auer Györgyné Luxader Anna és gyermekei tulajdona. ÉT: K-0 917.

pel (1.). Másik cégjelzését (b) 1870—74-ig találjuk meg, nyomataira „A minta után-
rendelésekre eltétetnik” hibás figyelmeztetés került (38. kép). Majd ez a megoldás
más motívummal is szerepel (b₁), sőt ennek apró változtatásai is vannak. Későbbi
évekből származó versonyomatain (42—45.) bécsi készítője jelöli is magát: „EISEN-
SCHIML WAXHTL WIEN”.

39. kép

Fényképei: Fűzfáján, első sorozatán, emléklapján és „Cabinet” képein kívül látogatójegy nagyságúak. Barna tónusú képeit szemügyre véve nála találjuk az előlapok leggazdagabb változatát. Eleinte, lekerekített sarkú kartonokat használ a versóval balra lent „Letzter L.”, jobbra lent „SZEGEDEN” (XI. 1—3.) jelzéssel. 1872-től már ezeken a kartonokon is megjelenik a barna vonalkeretelés, jobbra lent a keretelés alatt „LETZTER L. 1872” vagy „1873” szerepel (XIII—XIV. 13—20.). A b₁ versós képei mind szögletesek és a balra lent „LETZTER L.”, jobbra lent „SZEGE-

DIN” jelzés eleinte a vonalkeret alatt (XVI. 25—29.), majd benne található (XVII. 38—44.).

Képei zömmel mellképek, sokszor ovális kép kivágással (2.). Ezek között van egyetlen domború „porcelánfényű-fénykép” 1872-ből (1.). Portréit az oldalvilágítás plasztikussá, szinte élővé teszi. Beállításainál kedveli a félprofil, ez jellemzi 22 alakos festői csoportképét (35. kép). Kettős képmásai bensőséges hangulatot árasztanak, érezni az egymáshoz tartozást (16, 17, 22. (39. kép), 45).

1. Női képmás, <i>mell</i> ,	XI. cégj. a. (Fotóműv. Szöv. 68.364)	
2. Csikos Ferenc, <i>álló, egész</i>	XI. cégj. a. (Csongor Győző, Szeged)	[30 791]
3. Gyermekek képmás, <i>álló, egész</i> ,	XI. cégj. a. (Fotóműv. Szöv. 67.179)	
4. Oriás fűzfa 1870,	cégj. — (Somogyi Könyvtár.) T.	[10 428]
5. „Széchenyi tér”, közölve: Reizner II. 267.	cégj. (Móra F. Múz. 82.60.2)	T. [10 475]
6. „Palánk”,	cégj. (Somogyi Könyvtár)	[31 486]
7. „Iskola-utca.” (34. kép),	cégj. (Móra F. Múz. 80.2.35)	[31 487]
8. „Kereszt-utca.”,	cégj. (Móra F. Múz. 80.2.36)	[31 680]
9. „Felsőváros és Új-Szeged.”,	cégj. (Móra F. Múz. 80.2.37)	[31 681]
10. „A Tisza partjától.” közölve: Reizner II. 266.	cégj. (Móra F. Múz. 80.2.38)	[31 682]
11. „Back-féle gőzmalom.”,	cégj. (Móra F. Múz. 82.168.2)	T. [10 534]
12. Hitel- és Zálog-intézet,	cégj. ? ?	[13 666]
13. Női képmás, <i>mell, (ovál)</i>
„porcelán-fénykép”	XIII. 1872. cégj. b.
(Balázs-Piri alb., Dorozsma)	[31 707]
14. Női képmás, <i>mell, (ovál)</i>	XIII. 1872. cégj. b.
(Balázs-Piri alb., Dorozsma)	[31 708]
15. Női képmás, <i>mell</i> ,	XIII. 1872. cégj. b.
(Balázs-Piri alb., Dorozsma)	[31 706]
16. Major Istvánné ¹⁰⁰ és leánya Ilona,
<i>álló-ülő, egész</i> ,	XIV. 1973. cégj. b.
(Nagy Annamária, Szeged)	[21 211]
17. Anya karonülővel,
<i>ülő, térdig</i> ,	XIV. 1873. cégj. b.
(Balázs-Piri alb., Dorozsma)	[31 710]
18. Női képmás, <i>mell, (ovál)</i>	XIV. 1873. cégj. b.
(Móra F. Múz. 81.61.36)	[33 871]
19. Női képmás, <i>mell, (ovál)</i>	XIV. 1873. cégj. b.
(Hankó albumok, Szentes)	[31 517]
20. Burger Zsigmond nyomdatulajdonos,
<i>mell, (ovát)</i>	XIV. 1873. cégj. b.
(Somogyi Könyvtár) T.	[10 454]
21. Dugonics emléklap, 1874, <i>csoportkép</i>
(35. kép),	cégj. (M. F. Múz. 80.242)	[31 693]
22. Burghardt Ádámné Vogel Anna ¹⁰¹ és
unokája Bergmann Júlia, <i>ülő-álló, egész</i> ,
(kabinetkép: 39. kép)	cégj. (Tolnai-Burghardt, Szeged)	[18 429]
23. Gyermekek képmás, <i>ülő, egész</i> ,
(kabinetkép, <i>ovát</i>)	cégj. b ₁ . (Fotóműv. Szöv. 72.149)	

¹⁰⁰ Nagy Annamária nagyanyja.

¹⁰¹ Tolnai-Burghardt László ükanyja. L. még 80. jgy.

24. Schmidt Ádám¹⁰² tanácsnok, 1868, ülő, egész, (reprodukción, kabinetkép)
25. Polgár Teréz, mell, közölve: Kiss-Tonelli, Szeged, Bp. 1927. 368.
26. Fiú képmás, mell,
27. Női képmás, mell,
28. Női képmás, mell, (ovál)
29. Női képmás, mell,
30. „Széchenyi-tér 1876”,
31. „D. Kiss-féle ház 1876”,
32. „Kiállítási Palota” 1876,
33. „Új-sétány” 1876,
34. „Tiszapart” 1876,
35. „Daláracsarnok-szinkör” 1876,
36. „Dugonics szobor 1876”
37. „Tiszapart 1876”,
38. Női képmás, derékig,
39. Férfi képmás, (Karancsbeses), 1878. szept. 22., derékig,
40. Női képmás, mell,
41. Csíkos Ferenc¹⁰³ városi adótárnok, Fölsőváros, mell, (ovál)
42. Gábor, Szeged, mell, (ovál)
43. Tarnói Csontosh N. plébános, ülő, egész,
44. Beck Pista¹⁰⁴, 1878, mell,
45. Hármass női képmás, álló-ülő, (kabinet)
- céj. b₁. (Somogyi Könyvtár) T. [10 452]
- XVI. céj. b₁. (Szegedi Levéltár) [31 407]
- XVI. céj. b₁. (Fotóműv. Szöv. 68.367)
- XVI. céj. b₁. (MFM 81.24.12) [35 754]
- XVI. céj. b₁. (Fotóműv. Szöv. 71.105)
- XVI. céj. b₁. (Fotóműv. Szöv. 71.104)
- céj. (MFM 80.2.63) [31 500]
- céj. (Móra F. Múz. 80.2.65) [31 502]
- céj. (Móra F. Múz. 80.2.64) [31 501]
- céj. (Móra F. Múz. 80.2.68) [31 505]
- céj. (Móra F. Múz. 80.2.67) [31 504]
- céj. (Móra F. Múz. 80.2.66) [31 503]
- céj. (Móra F. Múz. 81.51.2) [35 785]
- céj. (Munkásmozg. Múz. 66.1389.1)
- XVII. céj. b₁. (Munkásmozg. Múz. 67.2346.1)
- XVII. céj. b₁. (Nemzeti Múz. 78.997.1)
- XVII. céj. b₁. (Fotóműv. Szöv. 68.366)
- XVII. céj. b₁. (Völgyesy János, Szeged) [16 206]
- XVII. céj. b₁. (Janus P. Múz. 78.119)
- XVII. céj. b₁. (Móra F. Múz. 82.21.3) [36 484]
- XVII. céj. b₁. (Fotóműv. Szöv. 72.877)
- céj. b₁. (MFM 80.215.19) [36 422]

Finali és társa fényképészek (1870—71)

A volt Szentháromság-utcai Landau műtermet Finali és Társa bérlí ki Rohrbach gyógyszerésztől. A cég 1870 szept. 1-én nyitja meg műtermét, de már 1871-től semmit sem hallunk róla. Három fényképét ismerjük, az egyik fiatal lányt ábrázol (40—41. kép). Dúsan faragott íróasztala nagyon hasonló a Mayer és Bietler műterem asztalához. Ennek és egyedi hajlítású tonett székének feltűnése verso nélküli képeinél döntő lehet. Kabinetképének szőnyege megegyezik Letzter 1870-ben használt szőnyegével. A ránk maradt képek minősége gyenge, ez talán magyarázatul szolgál a műterem rövid működésére.

- Női képmás, álló, egész,
 - Férfi képmás (Tóth), mell,
 - Mayerné gyermekeivel, Szeged, álló-ülő, egész, (kabinetkép)
- X. céj. a. (Balázs-Piri alb., Dorozsma) [31 543]
- X. céj. a. (Janus P. Múz. 78.119)
- céj. a. (Janus P. Múz. 78.119)

Lauscher és Társa fényképészek (1875— ...)

„A főreáliskola háta mögött lévő új Hoffer-féle ház udvarában a Lauscher és Társ. cég egy fényképészeti műtermet” nyitott 1875. aug. 8-án.

Lauscher Lipót (felesége Letzter Nanette) 1838-ban született. 1875-ben műtermet nyit. 1876-ban a szegedi kiállításon „haladást tanúsító fényképeiért érdemérmert nyert”. 1877-ben külföldi tanulmányutat tesz, útlevelének személyleírása szerint „magassága közép, arca hosszas, szeme kék, orra-szája rendes, haja feketés”. 1879-ben részt vesz a székesfehérvári kiállításon. A szegedi árvízről felvételeket készít. Ezek-

¹⁰² Az eredeti képet valószínűleg Bietler készítette 1868-ban Szeged város tanácsnokáról

¹⁰³ Völgyesy János nagyapja.

¹⁰⁴ A város jellegzetes alakja, 1848—1912-ig élt. Móra F., ír róla a Szegedi tulipános láda Bp. 1964. 79. oldalán. Vö. még Bálint S., A szögedi nemzet I. 49—50.

40. kép

41. kép

ből háromféle sorozat jelenik meg Letzter—Lauscher jelzéssel. Lauscher Lipót 1881. márc. 30-án halt meg. A Szegedi Híradó mint az árvíz utólagos áldozatáról emlékezik meg róla, ki a felvételek készítésekor úgy meghült, hogy többé nem épült fel¹⁰⁵.

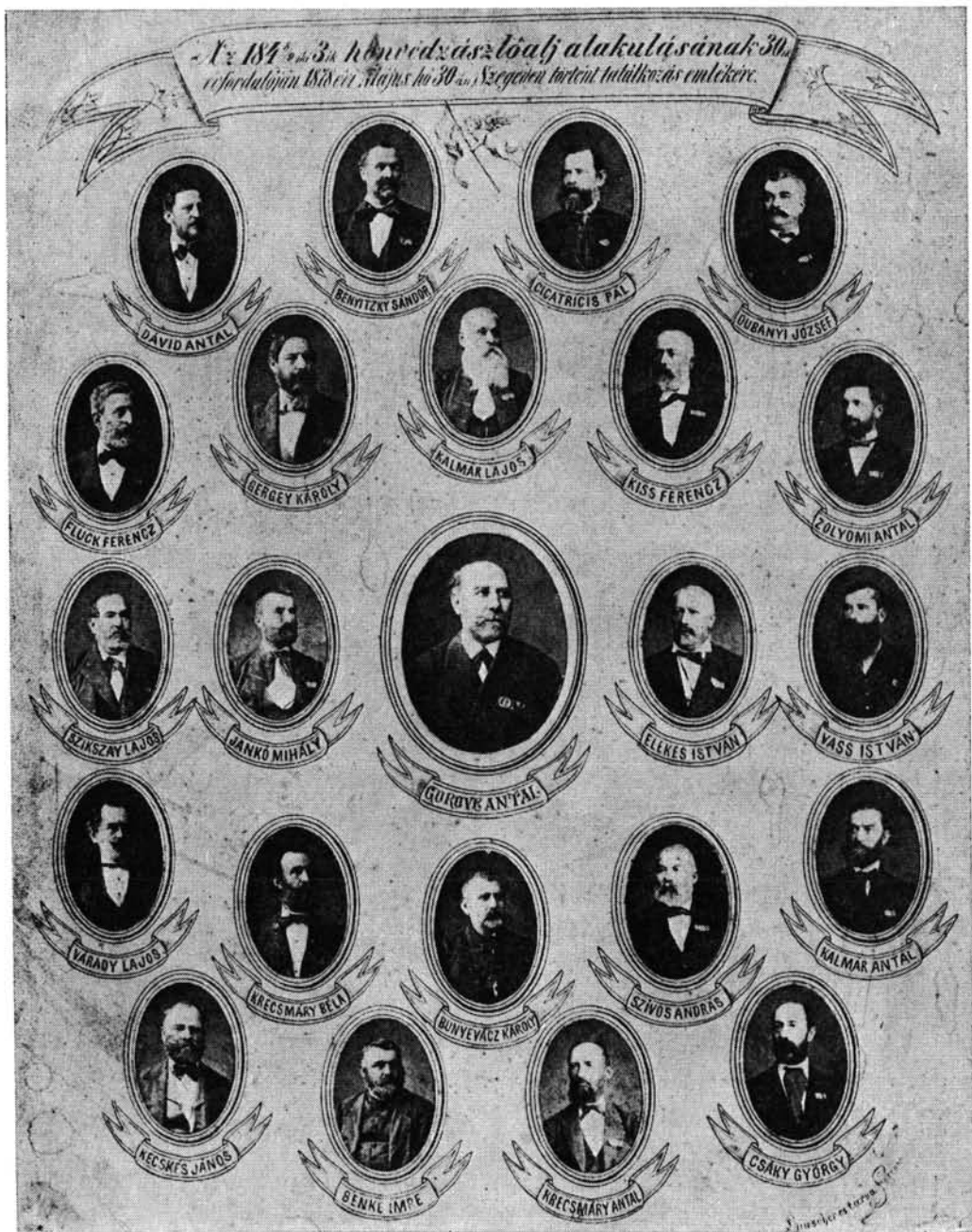
Fényképezete: Nem tudjuk ki tanította mesterségére Lauschert. 1875-ben Szegeden negyediknek épített műtermet. Itt „tájképfelvételeket, visszapótlásokat, nagyításokat, olajfestményeket”, építési munkálatok felvételét és a szakmába vágó egyéb munkákat készít. Vállalja gyermekek fényképezését, hiszen a birtokában levő újonnan feltalált gépekkel művészi és technikai tekintetben a legjelesebbet tudja előállítani. Képei „hűségre, plasztikára, kidolgozásra és ízlésre nézve semmi kívánni valót nem hagynak fönn”. Lauscher minden tekintetben méltó versenytársa itteni elődeinek. Ekkortájt „a fényképezet vidéken aligha vett egy városban is nagyobb lendületet mint Szegeden”¹⁰⁶.

Az 1876-os szegedi kiállításról írják: „szépsége által a legkitünőbb gyűjtemények közé tartozott Letzter L. és Lauscher és társa kiállítása... ott láttuk néh. Dáni Ferencné és Burger Zsigmond nagyalakú mellképeit”. Kiállították az elnökség csoportképét is, melyet a szegedi ipartársulatnak ajándékoztak. „Bár a három szegedi... képei a művészeti fokban igen közel esnek egymáshoz, mégis ha ítélünk kellene hűség, tisztaság és művészi kivitel tekintetében az elsőséget Lauscher és társa valóban pompás arcképeinek adnánk”. A kiállításon érdemérmeket nyert¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Izraelita halotti anyakönyv 1881. és SZH 1881. 75. sz.

¹⁰⁶ SZH 1875. 95, 100, 122. sz. és Szegedi Naptár 1876.

¹⁰⁷ SZH 1876. 108, 117. sz. és Alföldi Iparlap 1876. 64. sz. (Érdemérem: MFM 64.13.234.)

42. kép

1877-ben elegáns kivitelben készíti el a „gimnázium 8. osztályának és tanárának” tablóját. Ebben az évben, Letzterrel egyidőben kér útlevelet ugyanazokba az országokba¹⁰⁸, valószínűleg együtt utaztak.

1878-ban, évforduló kapcsán készült tablójának felirata: „Az 1848/9-iki 3. honvédszázalaj alakulásának 30. évfordulóján 1878 évi Május hó 30-án Szegeden történt találkozás emlékére”. Ezt a tablót a Móra Ferenc Múzeum őrzi (42. kép). Egy izléselesen összeállított „fénykép-csoportját” lelkesesedéssel szemlélik a szegediek. „A különféle alaku és nagyságú fotografiákat... fesztelen könnyedség, természetesség jellemzi”. Egy másik kirakat, „fényképszekrénye” annyira megtetszett, hogy fényes nappal lábrakelt¹⁰⁹.

1879-ben részt vett a székesfehérvári kiállításon. Az árvíz után „Lauscher Lipót” fénykép-műterme, régi helyén a Hoffer-ház udvari épületében nyílik meg. „Legújabbban a természet után készült gyönyörű szegedi árvíz képei által lett nevezetessé, amelyek országszerte nagy kelendőségnek örvendettek”. A sorozatot négyféle méretben, az A sort félbőr kötésben „Szeged, március 12. 1879.” felirattal, Letzter—Lauscher jelzéssel árusították¹¹⁰. A két fényképész viszonyát az adatokból nem látni világosan, de sok apró momentum mutat arra, hogy Lauschernek Letzter lehetett a társa.

43. kép

44. kép

¹⁰⁸ Alföldi Iparlap 1877. 13. sz. és Tanácsi jegyzőkönyv 1877/6193.

¹⁰⁹ SZH 1878. 63, 152. sz.

¹¹⁰ SZH 1879. 60, 86. sz. és Szegedi Kalauz 1880. Albumok: Somogyi Könyvtár, Móra Ferenc Múzeum (80.2.73.). L. még SZH 1881. 75. sz.

Műterme: Állandó műtermét 1875-ben az új Hoffer-házban¹¹¹, a Reál-iskola mellett aug. 8-án nyitotta meg. „A díszesen berendezett elfogadó és női toilette terem az első, a fölvételi pompás oldal és felsővilágítással ellátott ateliér a második emeleten van. A közönség kényelméről minden tekintetben gondoskodva van”. A ház udvari épületében levő műtermet a célnak megfelelően rendezték be. Berendezéséről sajnos keveset tudunk, mert kevés fénykép maradt ránk. Egyik szőnyegének mintázata nyolcszögekből áll, a másiké kisebb éléreállított négyzetekből. Egy jellegzetes rácozat, posztamens, könyöklő-szék, párnázott-, nádazott-szék, fotel és dúsan faragott asztal részlete látható egy-egy képén. Nyolcszöges szőnyege szinte a meg egyezésig hasonló Letzter első szőnyegével.

Kirakat: 1875-ben már emlegetik fényképkirakatait. Egyik, Új Aigner-ház¹¹² sarkán lévő kirakataiban 1878-ban „fénykép-csoportját” állítja ki. Másikat, a „Fénykép-szekerényt” a Götz-ház sarkán Tóth Péter fűszekereskedő¹¹³ felügyeletére bizza, mégis lábakel.

Cégjelzés: Kétféle versot használ (43—46. kép), az elsőt (a) valószínűleg 1875—76-ban. Ezekon a képein a nyolcszöges szőnyege szerepel, míg a b versósokon az élére állított négyzetekből álló szőnyeg látható. Az utóbbi versót 76—77-től használja. Ennek nyomtatát ismerjük, „KRZIWANEK WIEN” jelzettel (14—15.) és négyet,

45. kép

46. kép

¹¹¹ Ma Somogyi u. 20 számú ház, ÉT: Sz-Z 1826. „vízelőtti emeletes lakháza”. *Bálint S.*, i. m. 105. és *Török L.*, i. m. 243, 233. 2. kép.

¹¹² ÉT: K-0 819. *Török L.*, im. 245.

¹¹³ A Götz ház a városi bérházzal szemben állt a Széchenyi téren. Saroküzletét Tóth Péter fűszekereskedő bérelte. ÉT: O-Sz 1581. L. még 51. jgy.

ahol versója alatt megjelenik az „Utánna rendelni évek múlva is lehet” figyelmeztetés (10—13).

Fényképei: Az árvízképeket és kabinetképeit (3, 8.) kivéve látogatójegy formában maradtak meg barnásra fakulva. Vajszín kartonra ragasztott képeit barna vagy kék vonalkeret szegi. A vonalkeretben (XVII. 2, 4—7, 9, 14—15.) vagy az alatt (XVI. 1, 10—12.) balra lent „LAUSCHER és TÁRSA” jobbra lent „SZEGEDEN” jelzés szerepel. Ő hagyta ránk az első paraszt-polgár esküvői képet a fölsővárosi gőzhajó kormányos Mészáros Györgyről és feleségéről (8.).

Az árvízről 31 felvételét ismerjük (18—48). Ezek négy méretben készültek, az A sor 30,5×35 cm, a B sor 24,5×29 cm, a C sor 11×16 cm, a D sor 6,5×10,5 cm-es vajszín kartonon került forgalomba. Németül nyomtatott feliratait az A-B sorra papírszalag formájában ragasztották fel, vagy a kartonra nyomtatták rá (C-D sor). A főcím: „ÜBERSCHWEMMUNG SZEGEDIN'S” a fénykép fölé, az alcím a fénykép alá került. A „Photografische Aufnahme von Letzter Lauscher in Szegedin” jelzet az A soron a karton jobb alsó sarkába, a B soron a kép alatt jobbra, a C-D soron a lap két rövidebb oldalán található.

Valószínű, hogy ezek az árvíz képek szerepeltek Ivánkolics Károly edényein, melyeket a Szegedi Napló híradása szerint 1879 májusának elején a székesfehérvári kiállításra küldött.¹¹⁴

Ismert fényképei nem tükrözik a kvalitást, melyről a korabeli leírásokban oly bőven olvashatunk.

1. Női képmás, <i>mell, (ovál)</i>	XVI. cégj. a. (<i>Hankó albumok, Szentes</i>)	[31 513]
2. Cseh Györgyné Fekete Viktória, Csongrád, <i>álló, egész,</i>	XVII. cégj. a. (<i>Móra F. Múz. 80.36.1</i>)	[31 394]
3. Hármás gyermek képmás, 1875, <i>álló-ülő, egész, (kabinetkép)</i>	cégj. a. (<i>Fotóműv. Szöv. 69.424</i>)	
4. Gyermek képmás, 1875. IX. 20. <i>ülő, egész,</i>	XVII. cégj. a. (<i>Fotóműv. Szöv. 68.363</i>)	
5. Tombácz Mihály ¹¹⁵ hajótulajdonos és mészégető, Fölsőváros, 1876. szept. <i>mell, (ovál, 43. kép)</i>	XVII. cégj. a. (<i>Móra F. Múz. 80.37.1</i>)	[31 374]
6. Női képmás, <i>mell,</i>	XVII. cégj. a. (<i>Munkásmozg. Múz. 67.2343.1</i>)	
7. Női képmás, <i>ülő, derékig,</i>	XVII. cégj. a. (<i>Munkásmozg. Múz. 67.2347.1</i>)	
8. Mészáros György ¹¹⁶ gőzhajókormányos és felesége, Fölsőváros, <i>álló, egész, (kabinetkép)</i>	cégj. b. (<i>Kertész Jánosné, Szeged</i>)	[18 139]
9. Anya karonülővel, <i>ülő, térdig,</i>	XVII. cégj. b. (<i>Szeged Levéltár</i>)	[31 408]
10. Gáborné Ivánkolics Cecília, Szeged, <i>mell,</i>	XVI. cégj. b. (<i>Janus P. Múz. 78.119</i>)	
11. Kutya, <i>ülő, egész,</i>	XVI. cégj. b. (<i>Nagy Annamária</i>)	[36 448]
12. Kettős gyermekképmás, <i>álló, ülő, egész,</i>	XVI. cégj. b. (<i>Fotóműv. Szöv. 72.492</i>)	
13. Női képmás, <i>álló, egész,</i>	cégj. b. (<i>Tari albumok, Csongrád</i>)	[31 377]
14. Női képmás, <i>mell,</i>	XVII. cégj. b. (<i>Fotóműv. Szöv. 74.337</i>)	
15. Magyarasevits Pál, <i>mell, (ovál)</i>	XVII. cégj. b. (<i>Nagy Annamária, Szeged</i>)	[36 449]
16. Cseh György gazdatiszt, <i>álló, egész</i>	cégj. — (<i>Móra F. Múz. 80.36.2</i>)	[16 191]

¹¹⁴ Szegedi Napló 1879. 10. sz.

¹¹⁵ Dietrich Fülöpné anyai nagypapja, háza, a Maros u. 13, a Tiszapartig nyúlt.

¹¹⁶ Kertész Jánosné apja.

17. 1848-asok tablója ¹¹⁷ , 1878. (42. kép), Árvíz sorozatok:		cégj.	(Móra F. Múz. 80.25.1)	[31 716]
18. „Ansicht Nr. 1. Unterstadt, vom Staats- Eisenbahndam gesehen.”	A	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 943]
19. „Ansicht Nr. 2. Unterstadt, vom Staats- Eisenbahndam gesehen.”	A	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 986]
20. „Kálvariengasse, Pálffy'sche Paprika-Fabrik.”	A	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 976]
21. „Kálvariengasse mit Dugonics-Park.”	A	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 975]
22. „Innere Stadt, Deutschegasse.”	A-B	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 974]
23. „Ansicht der Kappellengasse mit Sinai-Hof.”	A	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 928]
24. „Innere Stadt, 3 Koronengasse Object Nr. 1.”	A, C	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 991]
25. „Innere Stadt, 3 Koronengasse, Object Nr. 2.”	A-B	cégj.	(Móra F. Múz. 62.8.13)	[T. 10 048]
26. „Obere Rochusstadt, Theil des Dammdurch- bruches.”	A-B, C	cégj.	(MFM 62.8.16)	[T. 10 050]
27. „Obstadt, Nordseite. 3-ter Dammdurch- bruch.”	A-B	cégj.	(MFM 62.8.19)	[T. 10 047]
28. „Innere Stadt, Südseite.”	A-B	cégj.	(MFM 62.8.17)	[T. 9 997]
29. „Alföldér Bahnhof. 1-ter Dammdurchbruch.”	A-B	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 10 046]
30. „Szabadkaergasse.”	A-D	cégj.	(MFM 62.8.11)	[T. 9 965]
31. „Oberstadt, Dugonicsgasse.”	A, C	cégj.	(MFM 62.8.15)	[T. 10 018]
32. „Unterstadt vom Staatsbahnhof gesehen.”	A, C D	cégj.	(MFM 62.8.14)	[T. 10 017]
33. „Fruchtplatz. Object Nr. 2.”	A, C	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 10 016]
34. „Oberstadt mit errichteten Nothzelten auf der Citadelle.”	A-B	cégj.	(MFM 62.8.20)	[T. 10 011]
35. „Rochusstadt vom Waisenhaus gesehen”	A-B	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 10 021]
36. „Ansicht der Kálvariengasse mit Dugonics-Park.”	A, D	cégj.	(MFMúz. 62.8.18)	[T. 10 015]
37. „Innere Stadt, Sániczpart.”	A, D	cégj.	(MFM 62.8.10)	[T. 10 014]
38. „Fischplatz mit Theissufer”	A	cégj.	(MFM 62.8.9)	[T. 10 013]
39. „Unterstadt, Dreifaltigkeitsgasse. Object Nr. 1.”	A	cégj.	(MFM 80.2.47)	[T. 10 007]
40. „Unterstadt, Dreifaltigkeitsgasse. Object Nr. 2.”	A	cégj.	MFM 80.2.49.	[T. 10 009]
41. „Unterstadt, Dreifaltigkeitsgasse. Object Nr. 3.”	A, D	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 9 954]
42. „Innere Stadt, Tiefergrabengasse.”	A-B	cégj.	MFM 62.8.13.	[T. 9 946]
43. „Proviathanthausgasse.”	A	cégj.	(MFM 80.2.46)	[T. 9 998]
44. „Pik'sche Liqueur-Fabrik nach dem Brande.	A	cégj.	(MFM 80.2.45)	[T. 9 995]
45. „Ansicht des Hauptplatzes.”	C	cégj.	(Munkásmozg. Múz. 925.21)	
46. „Volksküche in Neu-Szegedin.”	A-B	cégj.	(Somogyi Könyvtár)	[T. 10 429]
47. Klauzál tér és Korona utca.	A	cégj.	(MFM 82.60.7)	[T.10 060]
48. Klauzál tér és Kárász utca.	A	cégj.	(MFM 82.60.6)	[T. 10 159]

¹¹⁷ A 67×56 cm-es szürke kartonon 23 db ovális mellkép van, piros és fekete kereteléssel, piros felirattal és nevekkal: „Dávid Antal, Benyitzky Sándor, Cicatricis Pál, Dudányi József, Fluck Ferencz, Gergey Károly, Kalmár Lajos, Kiss Ferencz, Zolyomi Antal, Szikszay Lajos, Jankó Mihály, Gorove Antal, Elekes István, Vass István, Várady Lajos, Krecsmáry Béla, Bunyevác Károly, Szivos András, Kalmár Antal, Kecskés János, Benke Imre, Krecsmáry Antal, Csáky György.”

Szentes

Szentes esetében nehezítette a téma kutatását, hogy újságja aránylag későn, 1871-ben indul és az évfolyamok hiányosan maradtak ránk¹¹⁸.

Az ekkotájt már Szentesen élő Herzl Vilmos fényképészről¹¹⁹ elsősorban a szentesi Hankó László¹²⁰ és a csongrádi dr. Tari László¹²¹ családi albumaiban és múzeumokban megőrződött fényképei tudósítottak. Az így megismert művekhez kapcsoltuk azt a kevés híryanagot, amelyet a „Szentesi Lap” hasábjain találtunk vele kapcsolatban. Ezek tudatában kerestünk személyére vonatkozó adatokat a levéltárban.

Herzl Vilmos fényképész és szobafestő (1860-as évek —...)

1872 októberében¹²² „Herzl Vilmos fényképész és szobafestő tudatja, hogy ezentúl állandóan hon marad és a szobafestést ujonnan megkezdi...”

Wilhelm Herzl 1828-ban született Pakson, izraelita szülőktől. Édesanyja, Emilie Háasz viszont Szentesen született. Herzl 28 évesen, 1856 ápr. 13-án Szentesen kötött házasságot az itteni születésű, 18 éves Rosi Körösivel¹²³. 1865. aug. 20-áról pontosan datált fényképfelvételét ismerjük. Az 1869-es állapotot rögzítő népszerűírás Herzl Vilmost önálló szobafestő-mesterként tartja számon saját házában¹²⁴. Az 1876-os szegedi kiállításon „fényképekért emlékérmét” nyert. 1877-ben Brezovszky Nándor fényképpésszel társul¹²⁵. 1893. dec. 19-én halt meg.

Fényképészete: Mesterségét hol tanulhatta nem tudjuk. Működéséről is csak más mesterek kapcsán tesznek említést, akik vagy az ő műtermét használják, vagy távozásukkor őt ajánlják a további felvételek elkészítésére. Személyével kapcsolatban még az oly jelentős hírt sem találjuk a helyi újságban, hogy a szegedi kiállításon érmet nyert¹²⁶.

A Herzl—Brezovszky társulást éppen csak tudatják, többé nem hallunk róla. 1878 őszén egy más jellegű hírrel szolgálnak Herzl Vilmos fényképészről. Ugyanis egy olyan lakfestéket készített, amely a kopott aranyos kereteket újjávarázsolja¹²⁷. Ebből a kis hírből is arra következtethetünk, hogy sok mindennel próbálkozhatott a megélhetésért és sokoldalú, ügyes ember volt. A vele kapcsolatban sokat használt „derék fényképészünk” kifejezésből úgy érezzük, nagyon is természetes volt működése Szentesen és hozzáértő városához.

Műterme: Herzl háza a 70-es összeírásban I. tized Vásártér 495 sz. Később az „izraelita templommal szemközt” emlegetik. Házának ez az újabb megjelölése az időközben felépült új izraelita templommal függ össze¹²⁸. Földszintes háza tehát a

¹¹⁸ Kárász J., i. m. 189.

¹¹⁹ Szakács M., i. m. 30. 106. sz.

¹²⁰ Az Onody és Praznovszky törzsköös szentesi családok leszármazottja, akiktől három albumot őriz.

¹²¹ A Tari és Kovács, csongrádi családok leszármazottja, családi albumuk mellett őri Váry Gellért hagyatékát is.

¹²² Szentesi Lap 1872. 11. sz.

¹²³ Izraelita anyakönyvek, házassági anyakönyv 1856. L. még Tanácsi jkv 1855/130.

¹²⁴ Szentes Város Tanácsi iratai, Népszerűírások 1870/ V. 145. 12. Ekkor már négy fiuk van: Dávid, Ignác, Márton és Izodor.

¹²⁵ Szentesi Lap 1877. 49. sz.

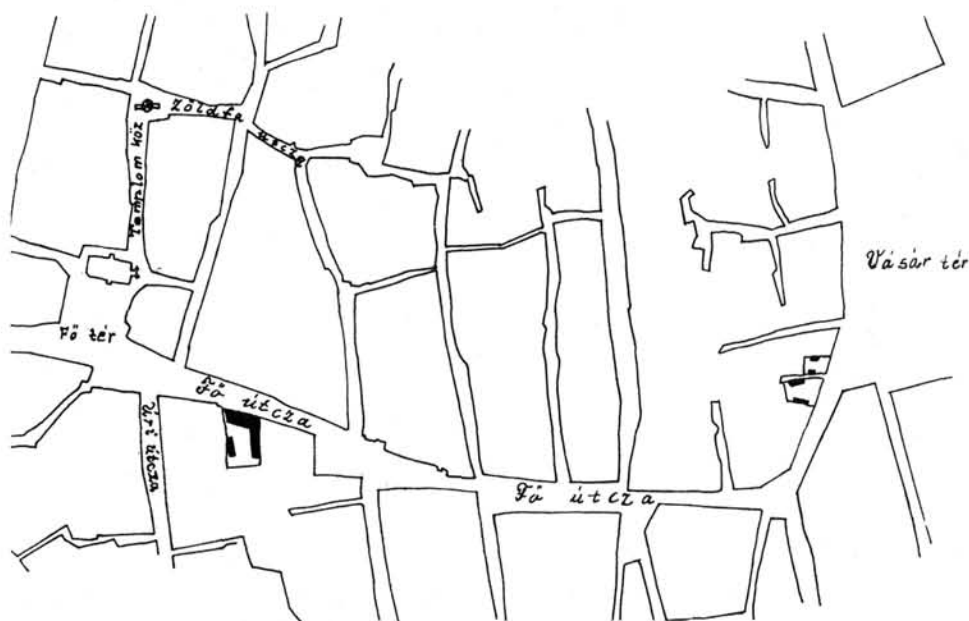
¹²⁶ SZH 1876. sz, Alföldi Iparlap 1876. 53. sz. és az im. Az 1876. évi magyar... tárgymutatója I. füzet 80.

¹²⁷ Szentesi Lap 1878. 37. sz.

¹²⁸ Az új templom építését már 1868-ban elhatározták, 1870 novemberében az építést be is fejezték, felavatása azonban csak 1872 okt. 13-án történt meg. Nagy I., Szentes Bp. 1928. 188.

Fő utca betorkolásánál, a vásártéren (47. kép) állt¹²⁹, ebből két szobát, egy konyhát és egy fészert használt¹³⁰. A ránk maradt fényképek a műterem egyszerű berendezéséről tanúskodnak. Ezekon a képeken (1—8.) a nők még kerek-aljú krinolint viselnek. A képek egyikén feltűnik a festői háttér (7.). Négyzetekbe komponált virágú szőnyege mögött alulra négyzetes beosztású háttér-szegély kerül. Ez valószínűleg két oldalú, egyiken üresek a négyzetek, másikon közepüket csillagszerű palmetta díszíti. Ehhez a belső térhez egy háromoldalú, variálható szekrényke tartozik. Az ilyen képen nőalakjai már többségükben ovális-aljú krinolint hordanak. Egyik széke finomvonalú, hajlított-nádazott tonett, a másik párnázott, szép ívű támlával. Faragott karszéke egy másfajta padozattal és háttérszegéllyel szerepel.

A közös műterem is Herzl házában van, melyet Brezovszky Nándor¹³¹ így ír le a Szentesi Lapban: „teljesen párisi módon világított és fűtött... ahol a fényképezés, képszínezés és képfestés a legjobb sikerrel és legnagyobb kényelemmel” történhet. „A párisi fényképész egylettől beszerzett legújabb gépem segítségével és a fényképészetben általam tett felfedezés folytán, melynek tudatában kivülem még egy fényképész sincs, képes vagyok... bármely igényt kielégíteni”. Karácsonyi és újévi ajándékkul email fényképek és olajfestmények készítését vállalja.

47. kép

¹²⁹ A térkép-részleten bejelölt két ház valamelyike. „Szentés Beltelke Szukfill Ferenc Cs. Kir. telekkönyvi bizott. vezető. Rajzolta Kérl Vilmos CS. Kir. Telek. Tolnok. Aradi István, Bíró Lukács, Ruzs Molnár Mihály választmányi tag”. Szvk. 17/2. Barta László szíves közlése szerint ezek a választmányi tagok csak 1861-ben szerepelnek együtt.

¹³⁰ A ház másik szoba-konyháját és boltját Gunat Samuel fűszerkereskedő bérlte.

¹³¹ Egy Bresovszky F. zentai fényképész olajfestményeivel szerepelt az 1876-os szegedi kiállításon és egy Bresovszky Ferdinándot említ *Szakács M.*, i. m. 27. 37. sz. Nagyikindáról 1880—90 között.

W. HERZL
 aus
Szentes

48. kép

HERZL VILMOS
 fényképész
SZENTESÉN

50. kép

HERZL VILMOS
 fényképész
SZENTESRŐL

51. kép

49. kép

52. kép

53—57. kép

Cégjelzés: Nyolc versója közül egyiknek (*d*) négy motívum-változatával is találkozunk. Ezek mindegyikén és a *c* versón a *Szentesről* szó az utazgató fényképészre utal. Cégjelzéseinek metszőjét, nyomdáját nem ismerjük¹³². Évszám egyikén sem szerepel. Ennek ellenére megpróbáltuk őket időrendbe sorakoztatni (*a—h*) az ábrázoltak öltözködésének és minden egyéb adat figyelembe vételével (48—57. kép). Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy Herzl már 1865 előtt készített fényképfelvételket. Feltehetően ezeknél használta első versóját. 1865-től három cégjelet alkalmazott (*b—d*), 1868-tól kettőt (*e—f*) és a hetvenes évektől is kettőt (*g—h*).

Fényképei: Látogatójegy nagyságúak, halványsárgára fakultak. Előlapjaik csupán apró jegyekben térnek el egymástól. Vajszín kartonjain általában jobbra lent „W. Herzl” vagy „Herzl Vilmos” később „HERZL VILMOS” szerepel (II, V.). Más darabokon balra lent „Herzl V.” és jobbra lent „Szentesen” vagy a „Szentesről” alakot találjuk (IV.). A hetvenes évektől jelenik meg nála sárga színben is a lekerekített sarkú karton-forma, jobbra lent a „Herzl Vilmos” vagy „HERZL VILMOS” jellel (VIII, X.).

Két csoportképet ismerünk tőle kilenc és tizenhat fővel. Főleg ezek beállításán és korai képein érződik képi látásmódja az egyszerű berendezés ellenére is. Képeinek technikai színvonala és külleme mérsékelt, de egyenletes fejlődést mutat. Felvételeinek legnagyobb erénye, hogy megőrizték számunkra a Szentes környéki élet egy-egy darabkáját.

1. Női képmás, álló, egész (49. kép),	II. cégj. a. (Hankó albumok, Szentes) [30668]
2. Női képmás, álló, egész,	II. cégj. a. (Nemzeti Múz. 78.1007.1)
3. Pirooska Istvány kovácsmester ¹³³ (Csongrád) 1865. aug. 20. mell,	IV. cégj. b. (Tari albumok, Csongrád) [31495]
4. Női képmás, ülő, egész,	cégj. b. (Nemzeti Múz. 78.1008.1)
5. Női képmás, álló, bokáig,	IV. cégj. b. (Fotóműv. Szöv. 71.149)
6. Anya fiával, ülő-álló, bokáig,	IV. cégj. c. (Fotóműv. Szöv. 72.288)
7. Sarusi Hendri ¹³⁴ és Katalin (Csongrád), álló, egész,	IV. cégj. c. (Móra F. Múz. 80.2.69) [30729]
8. Férfi képmás, mell,	IV. cégj. c. (Hankó albumok, Szentes) [31488]
9. Kettős képmás, álló, térdig,	II. cégj. d. (Móra F. Múz. 80.38.1) [30666]
10. Női képmás, mell,	II. cégj. d. (Nemzeti Múz. 78. 1006.1)
11. Hármás női képmás, ülő-álló, egész,	II. cégj. d. (Nemzeti Múz. 78.1005.1)
12. Praznovszky Sándor ¹³⁵ és Dózsa Károly mint vadászok, álló, egész,	II. cégj. d. (Hankó albumok, Szentes) [30693]
13. Férfi képmás, mell,	V. cégj. d. (Hankó albumok, Szentes) [31528]
14. Vári Mari (Csongrád), álló, egész,	V. cégj. d. (Móra F. Múz. 80.2.70) [30748]
15. Anya lányával ¹³⁶ és unokáival, ülő-álló, egész,	V. cégj. d. (Fotóműv. Szöv. 71.151)
16. Női csoportkép (16 fő), álló-ülő, egész,	II. cégj. e. (Fotóműv. Szöv. 71.150)
17. Női képmás ¹³⁷ (Csongrád), álló, egész,	II. cégj. e. (Tari albumok, Csongrád)
18. Női képmás ¹³⁸ (Csongrád), 1868 X. 26. álló, egész, (53.kép)	II. cégj. e. (Tari albumok, Csongrád) [31414]
19. Meiszter Sándor ¹³⁹ gyógyszerész (Csongrád), álló, egész,	II. cégj. e. (Tari albumok, Csongrád) [31492]
20. Férfi képmás, ülő, egész,	II. cégj. e. (Hankó albumok, Szentes) [31511]

¹³² Az első szentesi nyomdaalapító Cherrier János 1869-ben érkezik a városba. Nagy I., i. m. 212.

¹³³ A kép 45 éves korában ábrázolja.

¹³⁴ A Henrik közkedvelt becézése volt Csongrádon.

¹³⁵ Hankó László dédapja, a károlyi uradalom gazdatisztje és veje. A 70-es összeírásban hivatalnok, községi írnok a III. tized uri utca 1935 sz. alatt.

¹³⁶ Aki a következő csoportképen ugyanebben a ruhában látható.

¹³⁷ Aki az előző csoportképen ugyanebben az öltözetben látható.

¹³⁸ A Váry család egyik tagja.

¹³⁹ A fénykép háttára írt keresztnév téves, mert János és fia, Imre voltak gyógyszerészek. Lásd Váry Gellért, Emléklapok Csongrád múltjából 1904. Kiadja a szegedi Somogyi Könyvtár.

21. Női képmás¹⁴⁰ (Csongrád), álló, egész,
 22. Női csoportkép (9 fő), álló-ülő, egész,
 23. Fiú képmás, álló, egész,
 24. Anya pólyással, ülő, egész,
 25. Kovács Jánosné Kovács Franciska¹⁴¹
 és fia, János (Csongrád), 1872
 ülő, lábközépig,

- céj. f. (Tari albumok, Csongrád)
 II. céj. f. (Fotóműv. Szöv. 71.152)
 VIII. céj. g. (Hankó albumok, Szentes) [31524]
 X. céj. h. (Balázs-Piri alb. Dorozsma) [31540]
 céj. — (Tari albumok, Csongrád)

Zoó János festész és fényképész (1871—72)

1822 aug. 9-én Szentesen született. A 40-es évek elején Pesten, Kiss Bálintnál szívta magába a művészet alapfogalmait. Részt vett a szabadságharcban. Világos után Pestre került, majd 1852-ben belekeveredett a Noszlopy féle összeesküvésbe és 53-ban sáncfogságra ítélték. 1854-ben amnesztiát kapott, először Pestre, majd Bécsbe került. Végül is szülővárosában telepedik le a 60-as évek elején, „megtanulja a fotografálás mesterségét és mint fényképész és festő keresi kenyerét”. 1873-tól a rajz és szépművészet tanára, innen megy nyugdíjba 1893-ban¹⁴².

Zoó János 1871-ben a Szentesi Lapok első számában közli, hogy „fényképészeti fölvételi helyiségét ideiglenesen Jóó Károly ref. kántor úr udvarában rendezte be”. A következő év tavaszán arról értesülünk, hogy „fényképészeti irodát” nyitott „Ónody Sándor úr kaszinóvali átellenes házában”¹⁴³.

58. kép

59. kép

¹⁴⁰ A kovács család egyik nő tagja.

¹⁴¹ dr. Tari Lászlóné Kovács Katalin apai nagyanyja.

¹⁴² Nagy I., i. m. 242. és Éder L., i. m. 1935.

¹⁴³ Szentesi Lapok 1871. 1. sz. 1872. 17. sz. (Dudás Lajos tulajdonában, Csongrád).

A Kaszinó ma is álló épülete Kiss Bálint u. és Munkácsy M. utca sarkán 1892-ben épült¹⁴⁴. A 70-es összeírás kaszinó társulata¹⁴⁵ I. tized Zöldfa utca 181 sz. földszintes háza 7 szobával, előszobával, két konyhával, kamrával rendelkezett. Ugyanennek az összeírásnak I. tized 162 szám alatti földszintes, 5 szobás háza Onody Szabó Sándor okleveles ügyvéd tulajdona. Így a Zöldfa u. (ma Munkácsy M.) és Templom u. (ma Kiss B.) kereszteződésében állt az Onody-ház és a régi Kaszinó.

A Zoó János által készített fényképekből egyetlen darabot ismerünk, mely Hankó László albumaiban őrződött meg. Ez a látogatójegy nagyságú női mellkép (58. kép) feltehetően 1871–72-ben készült. Beállítása és technikai kivitele művészi és szakmai felkészültségről vall.

I. Női képmás, mell.

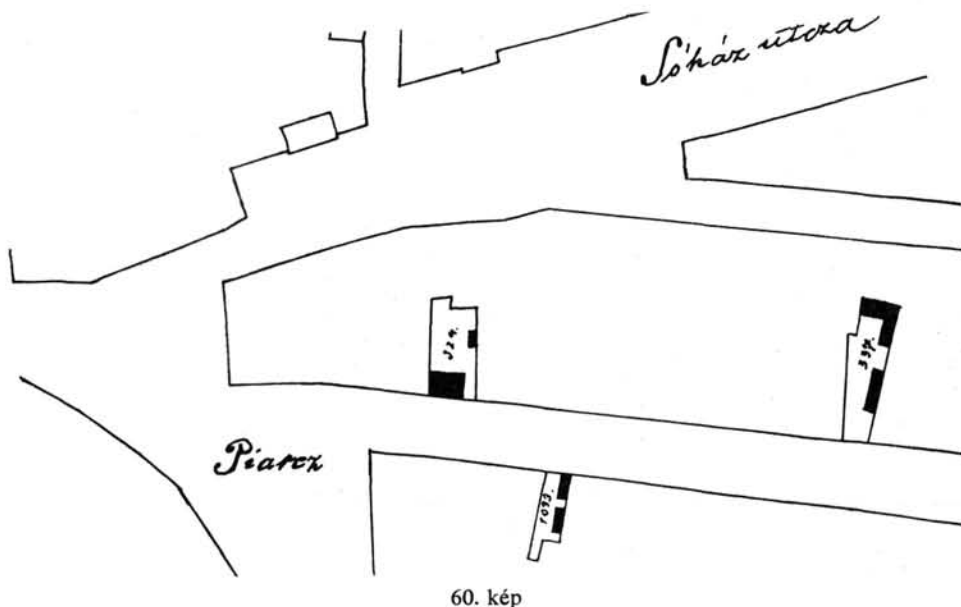
I. cégj. a. (Hankó albumok, Szentes) [31 490]

Makó

Makó fényképészeinek felkutatását nehezítette, hogy újságja, a Maros csak 1870-ben indul és hiányosan maradt meg¹⁴⁶. Fényképész több is megfordul a városban, Szegedről és messzebből is, de véglegesen egyikük sem telepedett meg. Még Plohn Illés sem, akit feltehetően rokonai szálak fűztek Makóhoz, egyhuzamban mindössze két évet töltött itt.

„Auerbach és Kozmata Makó 1866” olvassuk Szakács Margit névsorában. Gyűjtésünk során azonban egyetlen képével sem találkoztunk.

Plohn Illés először 1868–69-ben működött itt. Műterme a Vitéz utca 329. számú Friedman-féle házban¹⁴⁷ volt (60. kép). Berendezéséről alig tudunk valamit, hiszen

60. kép

¹⁴⁴ Szentes és vidéke 1892. máj. 15.

¹⁴⁵ A szentesi Úrikaszinó megalakult 1860-ban. Nagy I., i. m. 322.

¹⁴⁶ Kárász J., i. m. 79.

¹⁴⁷ A Vitéz utca (Nagyzsídó u) 329 számú ház, a nagyvendéglőtől (ma Korona) a harmadik, Friedman Cili tulajdona, egyik bérlője Plohn Illés. Községi adókönyv 1869–70. 239. sz. és „Giba Antal: Csanád megyében fekvő Makó mezőváros térképe 1824. Másolta és továbbrajzolta Mátéffy Pál 1855”. (József A. Múzeum).

mindössze három képét ismerjük. Ezeken a szőnyeg, a nádazott tonett-szék részlete egyedi formát mutat. Kétféle cégjelzést *a—b* használ (61—62. kép), mindkettő figurális és gazdag rajzolatú, ami ezekben az években még szokatlan. Előlapján balra lent „E. Plohn”, jobbra lent „Makó” jelzetet használ. *B* versós képeit lekerekített sarkú kartonra ragasztotta.

Fényképészeti később Hódmezővásárhelyre teszi át, így bővebben ott tárgyaljuk.

vidovich utca Friedman féle házban
329 szám.

61. kép

62. kép

Letzter L. szegedi fényképész 1871-ben működik Makón, helyisége a „magy. kir. távirdával egy házban” van¹⁴⁸. A tervezett 154 nap helyett két hónapot tölt itt. Letzter időnként körutat tesz, „hogya a közönség ne csak a nagy városokban, hanem kisebbekben is jól sikerült fényképek birtokába juthasson... (így) nem lesznek kénytelenek afféle utazó fényírdászok tökéletlen fényképeire szorítkozni”. Egy ilyen útja alkalmával készíthette a város legszebb épületéről a „Csanádmegye Széképülete” c. képét (63. kép)¹⁴⁹.

Máyer Sándor fényképész 1872 körül működhetett itt. Egyetlen felvételét ismerjük Nagy Annamária családi albumából. Cégjelzése (64. kép) egyező rajzot mutat a Plohn Illés által 1871-ben Hódmezővásárhelyen használt versóval.

¹⁴⁸ Helyének megtalálásához biztos adatot nem találtunk.

¹⁴⁹ Maros 1871. 37, 40. sz. A barna vonalkeretelésű 24×30,5 cm-es képet 44,5×50 cm-es drapp kartonra hozta forgalomba.

63. kép

Plohn Illés 1876 tavaszán ismét működik a városban, a megrendelésekre való tekintettel három hónapot tölt itt. Lakást azonban nem a régi helyén, hanem a Vitéz utcai Baumstein házban bérel¹⁵⁰.

Bietler F. makói működése 1878 tavaszán kezdődik. Díszes és kényelmes műtermet rendez be egy hónapra a Baumstein-féle Vitéz utcai házban. Különböző hosszabbításokkal még decemberben is itt van. Közben lefényképezi a Maroson álló fahidat. A kitűnően sikerült kép kétféle méretben kapható a Gaál és Gömörly könyvkereskedésben¹⁵¹. A következő év márc. elsejétől újra megkezdí a fotografálást a Baumstein házban. Feltehetően még itt van a szegedi árvízkor és talán ezért nem ismerünk általa készített felvételeket a katasztrófáról. 1879 októberében makói műtermét a „nagy Zsidó-utca Jókay-féle ház, a „magas nyárfá”-hoz teszi” át¹⁵².

¹⁵⁰ Maros 1876. 15, 24. sz. Baumstein Mór házát Makó város birtokrészletei jegyzőkönyve 1880/2648. sz. alatt találtuk meg és az ehhez tartozó térkép segítségével vetítettük át a Gíba térképre, ahol 1033. sz. alatt a Friedman házzal majdnem szemben állt.

¹⁵¹ Maros 1879. 15—17, 33—46, 49—50. sz. A „Maros híd”-ről ismerünk egy színezett levelező lapot „Gaal László könyv- és papírkereskedő 1911”-es kiadásában. (József A. Múzeum)

¹⁵² Maros 1879. 8, 10, 43.sz. A Jókay-féle ház a Nagyzsídó u. 337 számú épülete, „Jókay István lakháza gazdasági épülettel és udvarral”. Makó város birtokrészletei jegyzőkönyve 1880.

1. Férfi képmás, *derékig*,
2. Vidovics gyerekek (Szegvár), *ülő-álló, egész*,
3. Kettős női képmás, *ülő-álló, egész*,
4. „Csanádmegye Széképülete”, (*Letzter felv.*)
(63. kép)
5. Női képmás, *mell*, (*Mayer felv.*)

- IV. cégj. a. (*Fotóműv. Szöv. 67.182*)
 VII. cégj. b. (*Csongor Győző, Szeged*) [30 747]
 IX. cégj. b. 1869. (*Fotóműv. Szöv. 71.256*)
 cégj. (*Móra F. Múz. 80.34.1*) [31 376]

- I. cégj. a. (*Nagy Annamária, Szeged*)
 [36 460]

64. kép

Hódmezővásárhely

Vásárhelyen 1869-ben indul az első újság, ez szerencsésen egybeesik a város fényképészetének kezdetével. Így a Vásárhelyi Közlönyben kezdettől nyomonkövethetjük fejlődésének állomásait.

Plohn Illés fényképész (1869—...)

1869 júniusában adják hírül, hogy Plohn Illés „Beller Lőrinc házában, az „Ipar-egylet” helyisége mellett rövid időre fényképészeti irodát nyitott”.

Elias Plohn 1827-ben Aradon született, ahol édesapja, József vésnök volt. „Ő is a vésnöki pályát szemelte ki, de a fotografálás feltalálásakor ezt tanulta meg”. Feleségét, Kugler Amáliát Bécsből hozta magával.¹⁵³ Plohn működött Simándon, Aradon, 1868—69-ben Makón, 1869-től Vásárhelyen. Kiállítási érmeit 1871-ben Hódmezővásárhelyen, 72-ben Kecskeméten, 74-ben Londonban, 76-ban Szegeden és 79-ben Déésen nyerte. Ebben az évben a szegedi árvízről készített felvételeket.

¹⁵³ *Fejérváry J.*, Vásárhely története családok tükrében Hmvh. 1929. 645.

Fényképészete: Mesterségét nem tudjuk kitől és hol sajátította el, de több ízben megfordul Bécsben, ahol 1869-ben megtanulta a „Brillant-fényképészetet.” Ez év tavaszától már kisebb megszakításokkal Vásárhelyen működik, 70 áprilisában telepedik le végleg és nyitja meg műtermét a Délibáb utcában¹⁵⁴. Már a következő évben a város iparműkiállításán fényképeivel bronzérmeket nyert.

1872-ben meghívják Orosházára, ahol műtermet rendez be és minden hét szerdáját ott tölti. A kecskeméti iparmű kiállításán fényképeieért bronzérmekkel tüntették ki, melynek kapcsán a helyi lap így ír róla¹⁵⁵: „legutóbbi fényképei a tőkély oly fokán állnak, hogy világhiállítási versenyen is bizonyára ki fognak emeltetni.”

Gondosan készül az 1873-ik évi bécsi világhiállításra, képeit a városi tanács termében két napig közszemlére teszik. Ezután még újabbakat készít, „melyek az itteni gazdasági viszonyok némi ismertetésére céloznak. Ilyen pl a Dobossy Lajos úr tanyája, bár itt nagy számmal szemlélhető jószágok előtérbeni csoportosítása kissé mesterkéltnek látszik, továbbá Vetró tanyája mindkettő gazdasági épületeivel, s a gazdasági felszereléshez szükséges jószágokkal...” A bécsi kiállítás azonban nagy csalódást okozott számára, mert „mellképeit, színezett csoport- és látogatójegyképeit”, szabadban felvett képeit úgy helyezték el, hogy alig láthatók. Fényképeinek bonyodalma a helyi lapot is foglalkoztatja¹⁵⁶. Ennek ellenére képei itt tetszenek meg az egyik műkedvelő magyar főúrnak, aki 1874 tavaszán meghívja, hogy őt a fényképészet művészi titkaiba bevezesse. Ősre egy hasonló meghívást kapott. Itthon az „új temlomot és környékét fényképezte le 12, 16, hüvelyk nagyságú képalakban”. A bécsi kiállításán részt vett képeit elküldi a londoni kiállításra, ahol elsőrendű éremmel¹⁵⁷ díjazták. Mindezek ellenére továbbra is vidéki utakra kényszerül, mert „e kitűnő művész itthon munkahiányban szenved”¹⁵⁸.

1875 tavaszán műtermében gyakornokot keres 12—14 éves ifjú személyében, akit kiképezne a mesterségre. „Jókai féle párttollakat készít; zöld tollat Jókai fotográfizott arcképeivel”, ezeket o.é. 10 kr-ért árusítja¹⁵⁹.

1876 februárjában a városi bizottság a szegedi kiállításra készülő Plohnak mindössze 10 frt segélyt szavazott meg, amikor neki csak a képkeretek 100 frt-jába kerültek. Valószínűleg ez is közrejátszott abban, hogy a hó végén bejelenti „lakhelyemet más városba teszem át”. Ezt a hírt úgylátszik az üzlet fellendülése követte, mert meghosszabbítja tartózkodását, majd június végén új műtermet nyit a Fő utcán. Itt külföldi segédet alkalmaz, aki távollétében helyettesíti és az újabban kedvelté vált amerikai gyorsfényképekért, melyek öt perc alatt készülnek o. e. 60 kr-t kér. A szegedi kiállításra életnagyságú fényképeket, fény-és tájképeket küld be, ezekért a „haladást tanúsító keletvidéki tájképekért” érdemérmeket nyer¹⁶⁰.

1877-ben elragadtatással írnak két „arckép csarnokáról” (tabló), melyeknek minden egyes képe „a legkitűnőbb művészi tökélyvel van alkotva, élni s mintegy mozogni látszik” sőt lelkük van¹⁶¹. Mindezek ellenére változatlanul rákényszerül az utazásokra. A megélhetésért ő is sok mindennel próbálkozik, akárcsak Herzl Szentesen. Bécsi útjaira vásárlási megbízásokat vállal, itthon könyveket kölcsönöz stb.

¹⁵⁴ Vásárhelyi Közlöny (Kárász J., i.m.) továbbiakban VK 1869. 23, 27, 32, 36—37, 41—44. sz. és 1870. 17—18, 21—23, 35. sz.

¹⁵⁵ VK 1872. 5, 13, 22, 36. sz. és Az 1872-ik évben... Kecskemét 1874. i. m. 93.

¹⁵⁶ VK 1873. 11, 15, 21, 25—27, 34, 41. sz. és Magyarország a bécsi... Bp. 1873. i. m. 162.

¹⁵⁷ Az érem külszélén „Elias Plohn. Catalogue No 4867 A.” szerepel. VK 1875 jún. 20.

¹⁵⁸ VK 1874. 13, 25, 27, 38. sz.

¹⁵⁹ VK 1875. 10, 21, 25, 27, 48. sz.

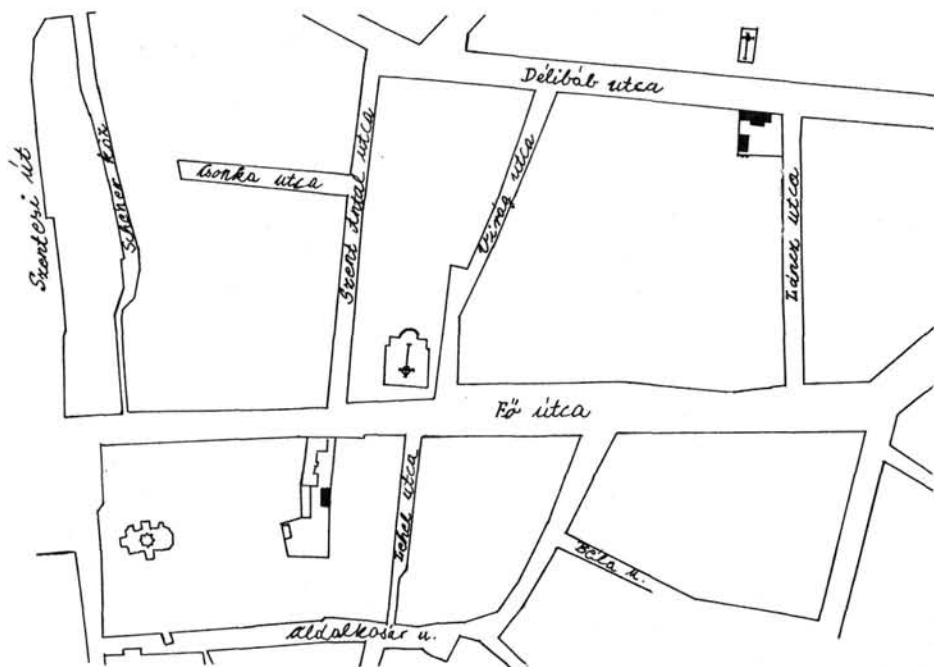
¹⁶⁰ VK 1876. 8—9, 11, 18, 26, 32—33, 39. sz.

¹⁶¹ Egyik „Aradmegye Kisjenői szolgabírói járás közigazgatási tisztviselő és jegyzői képcsarnoka” a másik: „A Kis-jenői főhercegi uradalom tisztikarának arcképcsarnoka. VK 1877. 34, 38. sz.

1878-ban műtermét a kivánalomnak megfelelően egy gyors géppel szereli fel. Vállal életnagyságig fényképeket vagy olajfestményeket, másolatokat bármily rossz képről, tájképeket, valamint saját „találmányát a tükörfénnel színezett vagy színezetlen fényképeket a legművésziesebb kivitelben.” Az év novemberében teszi közzé, hogy saját albuma számára díj nélkül fényképez le minden völegényt a menyasszonyával esküvői ruhában¹⁶².

1879-ben Szegeden árvíz-felvételeket készít, április 20-án már hirdeti, hogy a „Szegedi katasztrófa” szomorú részletei fényképekben nála kaphatók¹⁶³. Az év végén a déési kiállításon bronz érmet nyert.

Műtereme: Ideiglenes műtermét 1869-ben a „Déliabáb u. 778. szám alatt Beller Lőrinc házában az Iparegylet helyisége mellett¹⁶⁴ (65. kép) nyitja meg.

65. kép

Ugyanitt nyitja meg első állandó üvegtermét, mely 1870 augusztusában teljesen készen van. Feltehetően erre az építkezésre vonatkozik Beller Lőrinc előterjesztése a tanácshoz, sajnos a tervrajzot nem ismerjük, mert az adóhivatalhoz továbbították. Ezt a műtermét 1872 tavaszán „egészen új felszerelvényekkel” rendezte be¹⁶⁵. Beren-

¹⁶² VK 1878. 39, 40—42, 45. sz.

¹⁶³ VK 1879. 16, 47. sz.

¹⁶⁴ Térképrészlet: „Hódmezővásárhely törvh. joggal felruházott város Csongrád megyében. 1883. Szerkesztette: Titl János mérnöksegéd...”. Az iparegylet helyisége a Lánicz utcában volt, így a mellette lévő Délibáb utcai Beller ház a két utca sarkán lehetett. Hódmezővásárhely thj. város ipartestületének története 1889—1939. 48. (Hmvh-i levéltár)

¹⁶⁵ VK 1872. 13. sz. és Tanácsi jegyzőkönyv 1870/801.

dezésének lényege egy festői tájkép-háttér épületrészlettel, profilált falburkolat drapériával és geometrikus rajzú szőnyeggel. A faragott asztal-részlet, a kétféle szék, a hatszögletű posztamens és a virágtartó díszek jellegzetes formájúak.

Másik állandó műterme a városközpontoz közelében, a Fő u. 816 szám alatt volt, a kath. templommal szemben. Németh József vasárú házában udvari lakást bérel három évre és a tüzelő tárolásra használt régi felszert átalakította műteremmé. A 11,30 hosszú és 3,80 széles fényképészeti műterem „zindely tetővel, kettős csúrgóra, deszka falakra, sárral betapasztva” épült. Mivel nem volt rá építési engedély és az udvar is nagyon keskeny, ezért a tanács 1876 júniusában le akarja bontatni. „Plohn Illés fényképész kérelméhez üveg műtermének megkimélése és fennhagyása tárgyában” Török Bálint m. e. hallgatóval 1876 szept. 20-án helyzetrajzot készített, erről ismerjük a műterem pontos elhelyezkedését. A bontás feletti huzavona feltehetően évekig tartott¹⁶⁶. A műterem berendezése megegyezik a délibáb-utcaival, a háttérrel vsz. itt bővíti egy ablakos szobabelső-részlettel. Kétféle könyöklő szék, asztalra terített virágos kendő és geometrikus szőnyeg egészíti ki az együttest.

Kirakat: Plohn kirakatait több ízben is dicsérik. Ezek 1873-ban nyilván a Bellerházon, később a Németh-házon láthatók.

Cégjelzés: A Délibáb utcából négy versóját ismerjük (66—71. kép) Ezek a mákóiakhoz hasonlóan igényes rajzú darabok, valószínűleg a vésnök Plohn család munkáját és ízlését dicsérik. Az elsőt (a) 1869-ben használhatta, amikor ideglenesen tartózkodott itt, a másodikat (b) 1870—72-ig, 71—72-ben balra fent az évszámmal. A következőt (c) 72—73-ban, majd a d-t 1874—76 között alkalmazza. Fő utcai mű-

66—67. kép

¹⁶⁶ Levéltárosi iratok 1877/45.

68. kép

69. kép

terméből ezidőtájt egy cégjelzését (e) ismerjük (72. kép). Ezen ott találjuk az 1876-os szegedi érmet (43—85). Későbbi nyomatain „K. KRZIWANEK WIEN” (50—67.), ill. „K. Krziwanek Wien” (68—85.) jelzettel.

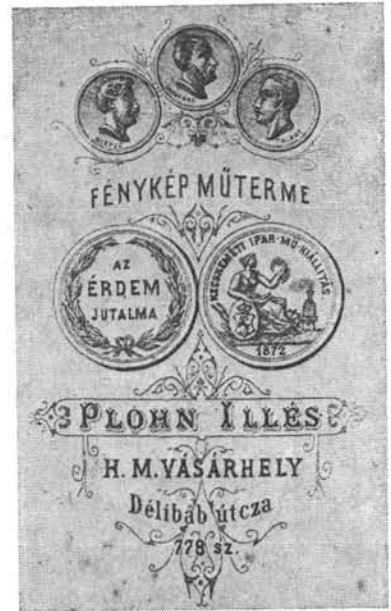
Fényképei: Az árvíz sorozatot kivéve látogatójegy formában maradt ránk. Csupán három nagyobb méretű képével találkoztunk (6, 11, 17.). Látogatójegyeinek előlapjai változatosak. 1870—71-ben lekerekített kartonjain balra lent „E. Plohn”, jobbra lent „H.M. Vásárhely” (IX. 2—5.) a jelzet. 1872-ben a képek barna vagy piros vonalkeretelést kapnak és az előző jelzet a vonal alá kerül (XV. 7—10.). 1873—74-ben a keret alá balra „E. PLOHN”, jobbra „1873” vagy „1874” a jelzet (XVI. 12—15, 22—25.), utóbbinál sárga kartonra. Az 1876-os új céljelzésű kartonjai drapp és sárga színűek, melyeken a jelzet a vonalkeretben kap helyet: balra lent „E. PLOHN”, jobbra lent „H. M. VÁSÁRHELY” formában (XVII 43—85.). Így az 1876-os album képeinek sárga kartonján is.

Tizenhat árvízfelvételéről tudunk a Móra Ferenc Múzeum leltárkönyvi bejegyzéséből (2579—2594), melyekből már csak ötöt ismerünk. A 21×27 cm-es üvegnegatívokat (Ú) feltehetően 1908-ban vásárolták meg, amikor Plohn Józseftől 15 db árvízképet (B) is vettek (Népr. 2319). Az 1930-as években az üvegnegatívokról 18×24-es kicsinyített másolatok (K) készültek. Sajnos, ezeknek is csak egy része maradt ránk.

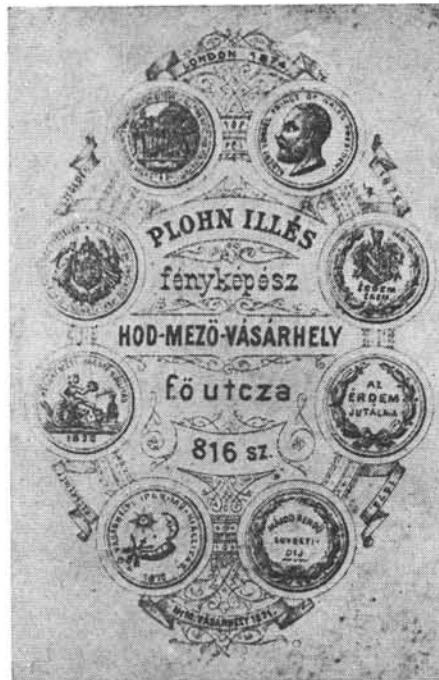
Az árvírről két sorozat készült. Az első (A) sorozat 32,5×39,5 cm-es nagyságú vajszín kartonon zöldesszürke sávós-kereteléssel és sarok-kiugrókkal. A címetek papírszalagra nyomtatták és ragasztották a kép alá. Cégjelzésük kézírással a keretelés jobb alsó sarkában történt: „Fényképezte Plohn Illés”. A második, későbbi (B) sorozat 32,5×38,5 cm nagyságú fehér keretelésű szürke kartonon (73. kép). Cégjellet a kép jobb alsó sarkába mélynyomással, a kartonra a kép alatt jobbra piros pecsét-

70. kép

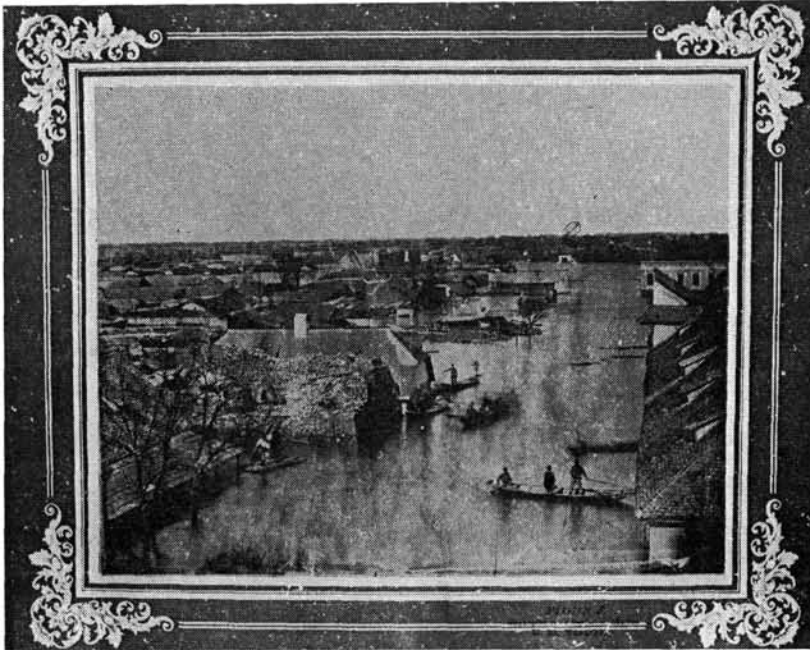
71. kép

72. kép

tel tették. Ez a sorozat valószínűleg a 80-as évek közepe táján készülhetett, ebből való a 15 darabos vásárlás.

Fennmaradt fényképei közül árvízképein mérhető le igazán Plohn Illés művésze. Képei messze felülmúlják még 100 év távlatából is Letzter—Lauscher s Klösz Gy. árvízképeit technikai kivitelben és képszerkesztésben egyaránt.

73. kép

1869-ből maradt ránk egyetlen színezett képe (66. kép.), egyben a legrégebbi vásárhelyi esküvői kép: Karasz Istvánt és feleségét ábrázolja.

Látogatójegy képein 1871-től használja az ovális mezőt. Egyetlen domború „porcelán-fényképet” ismerünk tőle (5.).

1. Karasz István és felesége
álló-ülő, egész, (66. kép, színezett)
2. Garzó Imréné, derékig,
3. Férfi képmás, ülő, egész,
4. Garzó Imre tanár, derékig,
5. Férfi képmás, mell, (ovál, „porcelán-fk.”)
6. Balog Mihály és felesége
Asztalos Zsuzsanna¹⁶⁷,
álló, egész,
7. Férfi képmás, álló, egész
8. Férfi képmás, álló, egész

I. cégj. a. (Hegedüs Sándor, Hmwh) [31 721]

IX. cégj. (Petőfi Irod. Múz.)
IX. cégj. b. (Fotóműv. Szöv. 71.257)
IX. 1871. cégj. b. (Petőfi Irod. Múz.)
IX. 1871. cégj. b. (Fotóműv. Szöv. 71.258)
cégj. — (Erdős Mihályné, Hmwh.)
[33 517]

XV. 1872. cégj. b. (Nagy M. albumok¹⁶⁸,
Hmwh) [31 823]

XV. 1872. cégj. b. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 822]

¹⁶⁷ Erdős Mihályné a Múzeumnak ajándékozta dédszüleit ábrázoló családi fényképét (6). A kép tárgya: idős parasztházaspár, nagysága: 17,5×13,5 cm, 33,5×23,5 cm-es kartonra ragasztva.

¹⁶⁸ Seres Béláné Nagy M. Zsuzsanna őrizte meg a Nagy M. és Goidár ősök fényképalbumát és ajándékozta a múzeumnak.

9. Vargané, mell,	XV. 1872. cégj. b. (Kovács Sándorné, Hmwh)]
[31 724]
10. Varga-házaspár, álló, egész,	XV. 1872. cégj. b. (Kovács Sándorné, Hmwh)
[31 723]
11. Varga, álló, egész,
(kabinétméret)	cégj. — (Kovács Sándorné, Hmwh)
[31 715]
12. Férfi képmás, álló, egész,	XVI. 1873. cégj. c. (Nemzeti Múz. 78.1010)
13. Anya karonülővel,
ülő, térdig,	XVI. 1873. cégj. c. (Nagy M. Albumok, Hmwh)
[31 825]
14. Női képmás, álló, egész,	XVI. 1873. cégj. c. (Kovács Sándorné, Hmwh)
[31 717]
15. Házaspár, álló, egész,
(70. kép),	XVI. 1873. cégj. c. (Kovács Sándorné, Hmwh)
[31 718]
16. Kenéz testvérek, 1874,
álló-ülő, egész,	cégj. — (Tárkány Szűcs E., Bp.)
[31 270]
17. Gojdár Mihály, Nagy M. Sámuel és
barátai ¹⁶⁹ ,
álló-ülő, egész,	cégj. — (Nagy M. albumok, Hmwh)
[33 515]
18. „H.M.-Vásárhely városának főutcája”	cégj. ? ?
19. Dobossy Lajos úr tanyája,	cégj. ? ?
20. Vetro tanyája,	cégj. ? ?
21. Új templom, 1874,	cégj. ? ?
22. Gojdár János földbirtokos,
álló, egész,	XVI. 1874. cégj. d. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 814]
23. Női képmás, álló, egész,	XVI. 1874. cégj. d. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 815]
24. Női képmás, álló, egész,	XVI. 1874. cégj. d. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 816]
25. Férfi képmás, mell,	XVI. 1874. cégj. d. (Hmwh-i Levéltár, album)
26. Házaspár, álló, egész,	XVI. cégj. d. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 813]
27. Péli lányok (Makó),
álló-ülő, egész,	XVI. cégj. d. (Hankó albumok, Szentes)
[30 670]
28—42. Férfi képmások, mell,	XVI. cégj. d. (Hmwh-i Levéltár, album) ¹⁷⁰
43. Férfi képmás, mell,	XVII. cégj. e. (Hmwh-i Levéltár, album)
44. Karasz István, mell,	XVII. cégj. e. (Hegedűs Sándor, Hmwh)
[31 725]
45. Női képmás, álló, egész,	XVII. cégj. e. (Nagy M. album, Hmwh)
[31 818]
46. Férfi képmás, álló, egész,	XVII. cégj. e. (Nagy M. albumok, Hmwh)
[31 817]
47. Kettős gyermekképmás, ülő-álló, egész,	XVII. cégj. e. (Fotóműv. Szöv. 72.328)
48. Férfi képmás, mell, (ovál)	XVII. cégj. e. (Fotóműv. Szöv. 72.518)
49. Dalárda-tabló, 1877	XVII. cégj. (Hmwh-i Múzeum)
50—67. Férfi képmások, mell,	XVII. cégj. e. (Hmwh-i Levéltár, album)
68—85. Férfi képmások, mell,	XVII. cégj. e. (Hmwh-i Levéltár, album)
Árvíz sorozatok:	
86. „Széchenyi tér.”	2579 Ü A-B cégj. (Somogyi Könyvtár)
[T. 9 922]
87. Dugonics tér. (Közölte Bálint S. 1959. 81.)	2580 cégj. ?
88. Dugonics-tér.	2581 B K cégj. (Somogyi Könyvtár)
[T. 10 399]
89. „Alsó palánk.”	2582 Ü A-B cégj. (Móra F. Múz. 62.8.21)
[T. 9 907]
90. „Tiszapart felsővárossal
és a várkastélya.”	2583 Ü A-B K cégj. (Móra F. Múz. 80.2.39)
[T. 9 924]
91. Demeter templom.	2584 B K cégj. (Somogyi Könyvtár)
[T. 9 920]

¹⁶⁹ A 15×18,5 cm-es kép (17.) 21×27 cm-es kartonra ragasztva.

¹⁷⁰ Album: „Tekintetes Pokomándy István polgármester úrnak emlékül Hódmezővásárhely város tisztikara. 1876. rajz: Alföldi János” 63 képmással.

92. „Három korona utca.”	2585	A-B	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 10 056]
93. Templom-tér.	2586	Ü B K	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 10 396]
94. Belvárosi ház.	2587	B	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 9 910]
95. „Alsóváros.”	2588	A-B K	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 9 923]
96. Felsőváros.	2589	Ü B K	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 9 902]
97. „Alsóváros.”	2590	A-B	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 9904]
98. Rókus	2591	B	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 10 409]
99. Rókus (73. kép)	2592	B K	cégj. (Somogyi Könyvtár)	
				[T. 9 911]
100. Alsóváros.	2593		cégj. ?	?
101. Alsóváros.	2594		K cégj. ?	[T. 10 538]

Csongrád

A tárgyalt időszakban nincs konkrét adatunk csongrádi fényképészről, Tisza-vidék c. lapjuk csak 1890-ben indul, elképzelhető azonban, hogy az akkortájt itt működő Weiss Markus vagy Szilber János már itt él azokban az években, melyekkel vizsgálataink zárulnak.

VÁNDORFÉNYKÉPÉSZEK A MEGYÉBEN

Szegeden

1859-ben két fényképész is járt a városban. Az Amerikából jött *Baer B. Morris* három új forintért tetszés szerint üvegen, papíron, vason, bőrrön vagy vászonon dolgozik. Felvételeit reggel 9-től d. u. 4-ig a „feketesas” vendéglő 12-es szobájában készítette.

A Feketesas vendéglő a Feketesas- (Bajcsy-Zsilinszky), Német- (Nagy Jenő) és Laudon- (Károlyi) utcák által bezárt területen épült, Jacob Gebhardt 1819-es terve szerint (74—75. kép). A tervhez csatolt helyrajzon még „Svertz Háza” van jelölve ott, ahol nemsokkal később Grün Orbán ma is álló háza épült. A vendéglőt Valdmüller Lénárd helybeli polgár építteti, az iratból az is kitűnik, hogy szomszédai, Burghardt Ádám és Rieger János több éve épült házához kell igazodnia.¹⁷¹

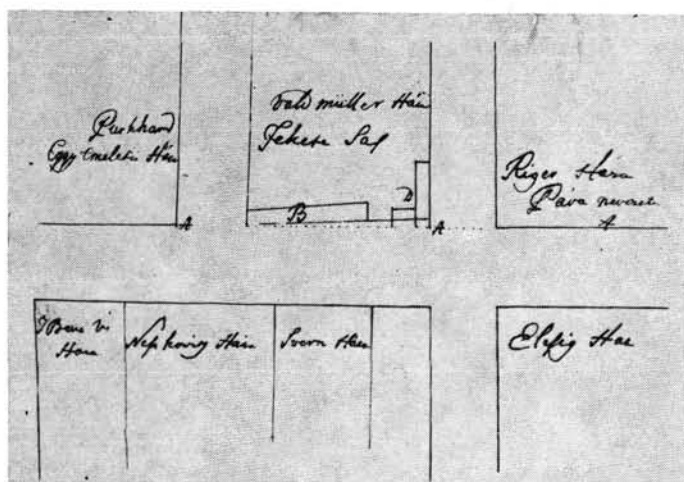
A másik fotográfus és festész *Knezsevits György* Pestről¹⁷² érkezett Szegedre, ahol az oskola utcai Rákits féle házban működött. Innen 1860-ban Szabadkára megy, de amennyiben Burger könyvkereskedőnél 30—40 jelentkezés összegyűl, úgy eljön a felvételeket elkészíteni, majd Szabadkán kidolgozza és visszahozza a képeket. Megjegyezzük, hogy hirdetésében ő már elavultnak tartja a vászonra, üvegre, csontra fényképezést. Ez évben a Megyehatóság a tanács költségén vele fényképeztetni le a

¹⁷¹ SZH 1859. 35. sz. Jákob Gebhardt működését említi *Bálint S.*, i. m. 94. Tervrajz: Tanácsi iratok 1819/2040, melyre Tolnai József hívta fel a figyelmemet. ÉT: D-K 522. (A 75. kép: mellékleten)

¹⁷² Szakács Margit a fővárosiak között nem tartja nyilván, de a vidékiek között említi egyet az 1865 körüli időből Pécs, Megye u 5 szám alatt.

Zsótér házat három nézetből. A Szegedi Levéltárban őrzött 14×19 cm-es nagyságú fényképek kartonjába mélyített bélyegzője: „Knezsevits festész és fényképész”¹⁷³.

1862-ben szintén ketten jártak itt. Schrecker Ignác¹⁷⁴ pesti fényképész a Feketesas utcai Gál házban¹⁷⁵ dolgozott szegedi tartózkodása alatt. Ő a látogatójegy nagyságú képekből 12-öt készít 6 forintért és az akkor még „ritkán sikerülő kisdedek és családi csoportok” fényképezését is vállalja.

74. kép

Több mint másfél évtized után 1878-ban Schrecker és Kalmár fővárosi fényképészek tartottak fenn ideiglenes műtermet a Dugonics tér 811 szám alatt a Krebszféle házban¹⁷⁶.

Az árvíz hírére érkeztek újra külső fényképészek Szegedre. 1879 április 4-én újságolják: „fényképiró érkezett... műszereit egy tágas ladikban állította fel... lefényképezte a Dunagözh[ajózási] társ[aság] azon 50 munkását is Csermendy L. ügynök úrral és néhány tisztviselővel együtt, akik a veszél idejében oly derekasan kitüntették magukat...”. Ez a fényképész Klósz György¹⁷⁷ volt Budapestről, aki ismereteink szerint 47 felvételt készített. Ezekből 13 db csak üvegnegatívon maradt meg, 24 db csak fényképen és 10 db az, amiről negatívot és képet is ismerünk. A 23×23 cm-es üveglemezeket a Munkásmozgalmi Múzeum őrzi, melyek négy-lencsés géppel készülhettek. Így egy lemezen négy felvétel van, általában ugyanabból a témából, néha kettőből, kevés térbeli eltolódással. Képeit kétféle sorozatban hozta forgalomba. Az egyik a 30×39 cm nagyságú vajszín kartonra ragasztott képet ujjnyi széles sárgás keretelés veszi körül. A címet szürke papírszalagra nyomtatták magyarul és németül, majd a kép alá ragasztották. Jelzés a keretelés alatt: balra németül, jobbra

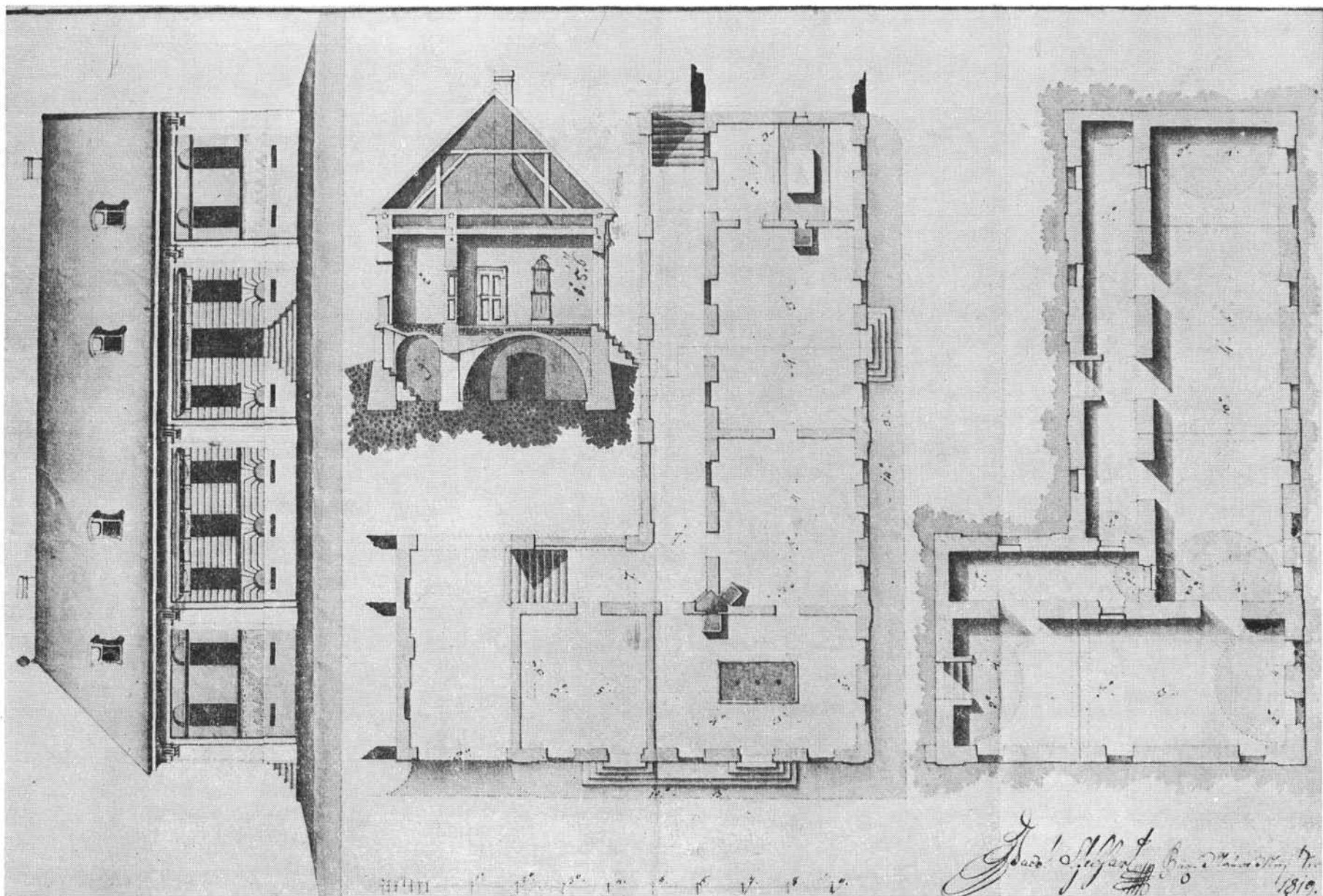
¹⁷³ Oltvai F., — Vinczi Károlyné, A szegedi Zsótér ház építése. MFMÉ 1966—67. 201. közlik a képeket.

¹⁷⁴ Szakács M., im. 24. 146. sz.

¹⁷⁵ SZH 1862. 30, 48. sz. A Gál ház feltehetően megegyezett a Feketesas u. 20 számú „víz előtti egyemeletes lakházzal”, melynek Gál Ferenc és neje a tulajdonosa. ÉT: D-K 524.

¹⁷⁶ Szakács M., im. 22. 84. sz ; 24. 146. sz. A ház a Napsugár Áruház helyén lehetett.

¹⁷⁷ Szakács M., im. 22. 90. sz.

magyarul nyomtatva. A második sorozat fennmaradt darabjai jelzetlenek. A képeket 30×39 cm-es vajszín kartonra ragasztották fel. A címek szürkés papírszalagra nyomtatva magyarul és németül kerültek a kép alá. A harmadik sorozaton a 9×18 cm-es piros kartonra kettésével ragasztották fel a fent lekerékített sarkú, kb. négyzet alakú képeket egyazon témából. A magyar és német cégjelzést a karton két rövidebb oldalára nyomták. A negyedik sorozat 7×10,5 cm-es sárga kartonjainak rövidebb oldalára ragasztották a papírszalagra nyomtatott magyar címeket. Cégjelzés a hátoldalon.

Szentesen

A szentesi levéltár anyagában először egy pesti fényképész, *Büki Fejér* nevével találoztunk 1864-ben. Valószínűleg járt, illetve dolgozott Szentesen¹⁷⁸.

1874 nyarán Décey Ede Pestről, „a harmincad utca I.ső szám” alól érkezik országos körútja során a városba. A körút lényegét magyarországi népviseletek felvételében jelöli meg. E mellett természetesen vállal arckép felvételeket és olajban festett arcképeket is. Ez alkalommal tíz napig tartózkodik itt, lakása „a takarékpénztári helyiség udvarán Pollák-féle házban” van¹⁷⁹. Feltehetően itt készült az a két Décey felvétel, melyet a Hankó-féle albumok őriznek.

A szentesi takarékpénztár történetéből¹⁸⁰ tudjuk, hogy 1869 szeptemberében „kibérelték Pollák Emánuel „Nagyvendéglő” melletti házának azt a helyiségét, mely a kapu alatt jobbra esett...” A nagyvendéglő a 70-es összeírásban a Fő és Uri utcák sarkán álló földszintes 12 szobás épület a mai Petőfi szálló helyén. Közvetlen mellette a Fő utcán találtuk meg Pollák Emánuel földszintes házát 10 szobával, ebből egyben a takarékpénztár foglal helyet¹⁸¹.

1875 őszén Halmy József jön a városba s bár azt állítja, hogy Pesten Borsos és Ellinger¹⁸² műtermében képezte magát, mégis csak a jól sikerült próbafelvételek után fogad el megrendelést. „Csinos és híven talált arcképeket” ígér. Mindössze pár hétig tartózkodik itt, ez idő alatt fényirodáját Herzl házában nyitja meg.

1878 júliusában érkezik ismét a városba külső fényképész *Varságh János* magyar királyi udvari fényképész személyében, aki Borsos ud. fényképész utódjaként¹⁸³, hirdeti magát. Rövid időzése alatt felvételeit az Onody háznál¹⁸⁴, gondosan berendezett műtermében készíti a Kaszinóval szemközt. Hirtelen távozásakor az elmaradt képek elkészítésére Herzl Vilmost, mint az egyik legjobb vidéki fényképészt ajánlja.

Makón

1876 végén *Wipper A.* fényképész átutazóban nyit ideiglenes műtermet Makón a Friedman féle házban, ahol a Plohn-műterem volt két éven keresztül. Fényképészetét de. 9- du. 4-ig tartja nyitva és többek között az új chromo-fényképek készítését is ajánlja¹⁸⁵.

¹⁷⁸ Szentesi polgármester iratai 1864/1203. Feltehetően egyezik Büki Fejér R.-rel aki Pest Soroksári út 12 szám alatt működött 1870 körül. *Szakács M.*, i. m. 20. 34. sz.

¹⁷⁹ Szentesi Lap 1874. 28. sz. és *Szakács M.*, i. m. 20. 43. sz.

¹⁸⁰ *Lestyán S.*, A hetvenötéves szentesi takarékpénztár 1869—1944 Bp. 1944. 14. (Szentesi Levéltár)

¹⁸¹ 70-es összeírás III. tized Fő és Uri utca 1932. sz. vendéglő és kávéház, Szentes város tulajdona, mellette III. tized Fő utca 1931. sz.

¹⁸² Szentesi Lap 1875. 37. sz. *Szakács M.*, i. m. 20. 30. sz..

¹⁸³ Szentesi Lap 1878. 29. sz. *Szakács M.*, i. m. 20. 30. sz.

¹⁸⁴ Nyilván arról a házról van szó, melyben Zoó János műterme volt.

¹⁸⁵ Maros 1876. 42—44. sz.

1877-ben *Halmy József* rövid időre települ le a városban. Felvételeit a „nagyvendéglő melletti vitéz-utcai Menzer-féle házban”¹⁸⁶ készíti. Munkájával és behízelgő modorával meghódítja az egész várost, éppen ezért nagy meglepetésre tartozásokat hagyva maga után nyomtalanul eltűnik május közepén¹⁸⁷. Valószínűleg ő az a Halmy, aki 1875-ben Szentesen járt.

Hódmezővásárhelyen

1879-ben elsőnek *Schrecker* és *Kalmár* fényképész Budapestről, majd *Ebert József* bécsi akadémiai festő, aki olajfestményeket készít érkezik a városba. Októberben pedig *Décsey Ede* körútja során érkezik ide. Itt tartózkodásuk alatt mindhárman Plohn Fő utcai műtermében dolgoznak.

Csongrádon

„*Büki Fejér M.* pesti fényképész előfizetési felhívása” 1864 júniusában érkezik Csongrádra¹⁸⁸. Hogy ő is eljutott-e ide, azt nem tudjuk, de nyilván arról van szó, akinek a nyomát Szentesen is megtaláltuk. Csongrádi gyűjtésünkben biztosra vehetjük, hogy *Herzl Vilmos* sűrűn megfordult a Szentesehez közel eső városban.

ANFÄNGE DER PHOTOGRAPHIETÄTIGKEIT IN KOMITAT CSONGRÁD (1859—1879)

von

Márta T. Knotik

Die Verfasserin führt hauptsächlich auf Grund zeitgenössischer Zeitungen und archivarischer Angaben die Tätigkeit der Photographen des Komitats zwischen 1859—79 auf. Ihre Untersuchungen breitet sie auf alle auffindbare Beziehungen ihrer Tätigkeit und Person aus.

Sie systematisiert das Material in chronologischer Hinsicht und nach einzelnen Städten, und behandelt die Biographie der einzelnen Photographen, ihre Tätigkeit, ihr Atelier, ihre Auslage, ihre Firmenbezeichnung, die Formlösungen der von ihnen verwendeten Vorderblätter und das Niveau ihrer Photos.

Der erste Photograph des Komitats Ignác Debrecenyi beginnt 1859 in Szeged seine Tätigkeit. Ihm folgt 1862 der Maler und Photoschreiber Alois Landau. In gleichem Jahr kommt der Photoschreiber Ferenc Bietler, in die Stadt, dann werden die Ateliers der Photographenfirma L. Letzters seit 69 und der Photographen Lauscher und Kompagnon im Jahre 1875 eröffnet.

In Szentese arbeitet vom Beginn der 1860-er Jahren der Zimmermaler und Photograph, Vilmos Herzl, ihre Tätigkeit breitet sich auch auf die benachbarten Dörfer aus.

In Makó gibt es nur 1868—69 ständiges Atelier, in dem der Photograph Illés Plohn, arbeitet. In den späteren Jahren verkehren hier mehrmals auch Bietler und Letzter.

Nach Hódmezővásárhely siedelt Illés Plohn 1869 von Makó um und führt ein Atelier durch Jahrzehnte.

In Csongrád gibt es in diesen Jahren keinen Photographen, nach Zeugnis der in der Stadt gesammelten Photos kommt auch hierher Vilmos Herzl von Szentese.

Zuletzt behandelt Verfasserin die Tätigkeit und Beziehungen der in Komitat Csongrád verkehrten Photographen im behandelten Zeitabschnitt.

¹⁸⁶ A nevet nem találtuk az adókönyvekben, hasonlót is csak egyet: Mandl Józsefét, a 2716. sz. alatt.

¹⁸⁷ Maros 1877. 7, 14, 21. sz.

¹⁸⁸ Csongrádi járás főszolgabírójának iratai 585/1864. A Csongrádi levéltár iratára Dudás Lajos hívta fel a figyelmet.